

TÚL A FÉLIDŐN...

A SZAKISKOLAI FEJLESZTÉSI PROGRAM EDDIGI EREDMÉNYEI

A Szakiskolai Fejlesztési Program monitoringja közbeszerzési eljárás lefolytatása után 2004 szeptemberében indult. A monitoring egyaránt érinti a program hosszú és középtávú céljai megvalósulásának figyelemmel kísérését, értékelését, illetve a program 5 komponensében és 5 projektjében folyó tevékenységek (főként a tartalomfejlesztés, tanártovábbképzés, eszközfejlesztés), továbbá a projekt- és programmenedzsment monitorozását. A monitorozók negyedéves jelentésekben tájékoztatják a programvezetést az elért eredményekről, illetve igyekeznek a program külső és belső kommunikációja számára is alapanyagokat szolgáltatni. E kommunikáció egyik fontos eleme az alábbi tanulmány közlése a szakmai közönség számára.

A SZAKISKOLAI FEJLESZTÉSI PROGRAMBAN RÉSZT VEVŐ INTÉZMÉNYEK

A Szakiskolai Fejlesztési Program monitoringjának megrendelői már a feladatok meghatározásakor is nagy jelentőséget tulajdonítottak a nyertes intézményi pályázatok feldolgozásának, így a monitoring-tevékenységek között ez volt az egyik első, amelyet az Expanzió Humán Tanácsadó elvégzett.

Az elfogadott pályázatok száma N=89

1 pályázat	35	39%
2 pályázat	47	53%
3 pályázat	7	8%

Fenntartóikat tekintve az intézmények 49%-a a települések, helyi önkormányzatokhoz tartozik, 42%-uk pedig a megyei, fővárosi önkormányzatokhoz. Alapítványi fenntartású intézmény 4 (5%), továbbá 2 egyházi és 1-1 közalapítvány, illetve önkormányzati társulás által fenntartott intézmény jelenik meg a 89 intézmény között.

1. TANULÓI LÉTSZÁM

A 89 intézmény adatai azt mutatják, hogy a 9. és 10. osztályos diákok száma jelentősen eltér egymástól: a 10. évfolyamra már a tanulóknak kb. az egynegyede lemorzsolódik. A tendenciák a szakképző évfolyamokon is hasonlóak: a 11. évfolyamról a 12. évfolyamra való bekerülés esélye átlagosan mintegy 80%-os.

A szakterületenkénti adatok szerint egy-egy intézmény átlagosan 6 szakmát oktat. Ezen belül az intézmények kétharmada 3–8 szakmát, közel egyötödük ennél többet, míg a 2-nél kevesebbet oktatók aránya a 12. évfolyamon magasabb, a 11. évfolyamon azonban mindössze 8%.

A szakmák szerinti részletes vizsgálat adatai szerint 3 olyan szakma van, amelyet az intézmények több mint egyharmada oktat: a kőműves (38%), az asztalos és a nőruha-készítő (36–36%). 28%-nyian jelölték meg a villanszerelő szakmát, s minden negyedik intézmény képez karosszerialakatosokat. A szobafestést oktató szakok (bár 3 különböző megjelöléssel kerültek a listába) összességében csaknem minden harmadik intézményben megtalálhatók. Ugyancsak a népszerűek még – a szakiskolák egyötödének megjelölésével – az ács-állványozó, a burkoló (burkoló és épületburkoló együtt), az élelmiszer- és vegyiáru-kereskedő, a fodrász, a pincér, a szakács szakmák. Valamivel kevesebb intézmény képez cukrászokat (16%), géplakatosokat (17%), ruházati kereskedőket (15%), varró munkásokat (14%), szerkeztelakatosokat (15%) és gázvezeték-szerelőket (16%).

2. A TANULÓK EGYÉB JELLEMZŐI

Az össztanulói létszámhoz viszonyítva a bejárók aránya átlagosan 52%, intézményenként azonban igen eltérő mértékű. Az elmúlt 3 tanév során arányuk és számuk lényegében nem változott, átlagosan 225–245 fő közötti értéket mutat.

A tankötelezettségi életkort elért tanulók aránya a 9. évfolyamon átlagosan egytized körüli, s az utolsó 3 tanévet vizsgálva némileg növekvő tendenciát mutat. Ugyanez figyelhető meg a 10. évfolyamra járó tankötelezettségen túli tanulók esetében, náluk azonban az átlagos arányszámok 2000/2001-ben meghaladták az egynegyedet, 2002/2003-ban pedig megközelítették az egyharmados mértéket.

A bukottak aránya magasabb a 9. évfolyamokon, mint a 10. évfolyamokon, s ugyancsak magasabb félévkor, mint év végén. Az iskola összes tanulójára vetített tantárgyi bukások aránya e két évfolyam átlagánál alacsonyabb, ami arra utal, hogy a későbbi, szakképző évfolyamokon a bukások aránya alacsonyabb lehet.

A lemorzsolódás szempontjából leginkább veszélyeztetett évfolyamok a 9. és a 11.: míg a 10. és a 12. évfolyam esetében egyik tanévben sem találtunk 10% feletti lemorzsolódási arányokat, addig a 9. és a 11. évfolyamok esetében ez szinte minden tanévben előfordult.

3. AZ ISKOLÁBAN DOLGOZÓK SZÁMA ÉS ÖSSZETÉTELE

Az intézményekben dolgozók között kb. 40% a férfiak és 60% a nők aránya. A dolgozók egyharmada ügyviteli, technikai munkát végez, csaknem négytizedük közismereti tárgyakat tanít, míg a szakmai tárgyakat oktatók aránya valamelyest meghaladja a gyakorlati képzést végzőkét. Az egyes munkakörök betöltése nemenkénti eltéréseket mutat: míg a közismereti tárgyakat oktatók között felülreprezentáltak a nők, s az ügyviteli, technikai dolgozók több mint kétharmada is a gyengébb nemhez tartozik, addig a szakmai tárgyak oktatása tekintetében kiegyenlítettebb a férfi-nő arány, a szakoktatók esetében pedig a férfiak javára billen.

A tantestületen belül valamivel több mint egyharmad azoknak az aránya, akik egyetemtet végeztek, több mint felük főiskolai diplomával rendelkezik, egytizedük érettségivel, s elenyésző azoknak az aránya, akik szakmunkás-bizonyítványt szereztek.

A felsőfokú végzettségűek közül a túlnyomó többség pedagógus végzettséggel rendelkezik, s míg az egyetemet végzettek csaknem fele több diplomával is bír, addig a főiskolát végzettek között átlagosan mindössze egynegyed-egyötöd körüli a több felsőfokú végzettséggel rendelkezők aránya.

Az egyéb munkaerő alkalmazásakor a könyvtáros, a szabadidő-szervező, az oktatástechnikus a leggyakrabban említett, s míg ők jellemzően teljes állásban kerülnek alkalmazásra, addig az ugyancsak az iskolák nagy részénél foglalkoztatott rendszergazdák, ifjúságvédelmi felelősök körében a teljes munkaidős, illetve a részmunkaidős foglalkoztatás aránya hasonló. Az iskolák mintegy egyötöde foglalkoztat pszichológust, pedagógiai asszisztenst, illetve mentálhigiénés szakembert, s még alacsonyabb azoknak az aránya, ahol szociális munkás tevékenykedik.

A pályázók között egyetlen olyan intézmény sincs, ahol – a nem nyelvszakos tanárokat figyelembe véve – a pedagógusok közül legalább egy személy ne rendelkezzen valamilyen idegennyelv-ismerettel, jóllehet a nyelvismeret inkább az alap- és a haladó szintre koncentrálódik, a magas szintű nyelvismeret kevésbé jellemző. A legtöbb iskolában az angolt ismerik a nem nyelvszakos pedagógusok: az intézmények 98%-a számolt be arról, hogy van olyan tanár az iskolában, aki valamilyen szinten beszél angolul. Német nyelven valamilyen szinten beszélő pedagógussal az intézmények 97%-ában lehet találkozni, az orosz nyelvet ismerővel az intézmények 65%-ában.

Az intézmények 91%-a számolt be arról, hogy van legalább egy német nyelven oktató tanáruk a szakiskolai képzésben, az angol nyelvvel kapcsolatban pedig 78%-uk adatlapjából olvasható ez ki. A többi nyelv részaránya sokkal kisebb, egyetlen esetben sem éri el a 20%-ot.

4. INTÉZMÉNYVEZETÉS, SZERVEZETI KERETEK ÉS INFRASTRUKTÚRA

A szakiskolai osztályok átlagos száma intézményenként 3,5–4,0 körül alakul, lényegében tanévtől függetlenül. Ez alól csupán egyetlen kivétel van, a 12. évfolyamos osztályok száma a 2000/2001-es tanévben jóval alacsonyabb volt, mint a későbbi években.

A 11. és a 12. évfolyamon a tanulók gyakorlati oktatása összességében nagyjából 60%-ban a gazdaságban, 40%-ban az iskolában folyik. A gazdaság által végzett képzés közel kétszer olyan gyakran folyik együttműködési megállapodás alapján, mint tanulói szerződés alapján.

Az egy intézményre jutó tantermek, illetve csoportszobák átlagos száma 29,6-re tehető. Ezek többsége osztályterem, a többi ennél kisebb létszámú csoport oktatását teszi lehetővé. A tárgyi infrastruktúra további helyiségei közül a leggyakrabban fellelhető a könyvtár (94%), a sportudvar (90%) és a tornaterem (89%), klubszobával pedig az intézmények 43%-a rendelkezik.

Az adatok szerint a szakiskolák fele legfeljebb 4 műhellyel rendelkezik, igaz, többen voltak, akik 8-10 műhelyt is megjelöltek. A tanulói munkahelyek átlagosan 128 fő befogadását teszik lehetővé.

Az oktatás formáját tekintve az intézmények többsége egyműszakos rendben dolgozik, s kevesebben vannak, akik kétműszakosként; esetenként azonban előfordult az is, hogy egy intézmény mindkét megoldást bejelölte.

Az intézmények 98%-a számolt be arról, hogy használja a kerettantervet, közülük valamivel többen a B-t, mint az A-t.

60%-ukban létezik belső vizsga: e tekintetben leginkább a 10. és a 11. évfolyamok érintettek.

Az átlagos intézményvezetői múlt 9 évre tehető. A vezetők egynegyede legfeljebb 3 éve ül a vezetői székben, 36%-uk 4–10 éve, míg 38%-uk ennél hosszabb ideje.

5. A 2000–2003 KÖZÖTT BENYÚJTOTT PÁLYÁZATOK ÉS AZOK SIKERESSÉGE

A 2000/2001-es tanévre vonatkozóan az intézmények 91%-a számolt be legalább egy, a központi és decentralizált fejlesztési és képzési alaprészbe benyújtott és elnyert pályázatról. A 2001/2002-es tanévre 87%-uk, a 2002/2003-ra pedig 60%-uk írt be konkrét összeget erre vonatkozóan.

Egy-egy tanévben átlagosan 8-9 millió Ft jutott pályázatokból összesen egy-egy intézménybe. A 2000/2001-es tanévben – összhangban a pályázatok magasabb számával – átlagosan valamivel magasabb összegekről számoltak be az intézmények, mint a későbbi tanévekben: 27%-uk összesen legfeljebb 5 millió Ft-nyi központi és decentralizált támogatásban részesült, 37%-uk 5–10 millió Ft közöttiben, 27%-uk pedig ennél többen. A 2001/2002-es tanévben 37% kapott legfeljebb 5 millió Ft-ot, 26% 5–10 millió Ft közötti összeget, míg 24% ennél többet. A 2002/2003-as tanévben az 5 millió Ft alatti összeget e forrásból szerző intézmények aránya 27%, az 5–10 millió Ft közötti összeget kapóké 24%, míg mindössze 8% számolt be 10 millió Ft feletti összegről.

Az egyéb pályázatok adatait vizsgálva megállapítható, hogy az iskolák mindegyike megpróbált pénzt szerezni más forrásokból is, sőt, minden intézmény legalább 3 másik pályázaton is részt vett. Megfigyelhető, hogy az intézmények 90%-a legalább 7-8 pályázatot benyújtott, sőt néhányan még 10-nél is többet felsoroltak. Amennyiben sikeresség

szerint vizsgáljuk az egyéb pályázatokat, azt látjuk, hogy az intézmények mindegyikében volt legalább 2 sikeres pályázat, de igen gyakran 8-10 sikeres pályázatról is beszámoltak az érintettek.

6. A PÁLYÁZATI LAP ÉRTÉKELÉSE

A megpályázott komponenshez kötődő szakmai tevékenység tekintetében az intézmények kétharmada közepesen vagy nagyon innovatívnak tűnik, ugyanakkor 17%-uk nem tűnik innovatívnak.

Az intézmények egynegyedének nincsenek vagy csak minimálisak a kapcsolatai külföldi iskolákkal, szakmai szervezetekkel. Az intézmények 35%-a közepes mértékben kapcsolódik a nemzetközi intézményhálózat tagjaihoz, míg 36%-uk nagyon intenzív kapcsolatokat ápol.

A hazai vállalati kapcsolatok intenzitása igen széles skálán mozog, hiszen az intézmények közel egyharmada legfeljebb 10 céggel áll kapcsolatban, ugyanakkor egyötödük 50-nél többel.

Nemzetközi vállalati kapcsolatokkal az intézmények fele nem rendelkezik, egyharmaduk viszont igen, az intézmények 17%-a esetében a pályázatban nem találtunk információt erre vonatkozóan.

Az iskolák közepesen ítélik meg diákjaik elhelyezkedési esélyeit az egyes szakmákban. A pályázatokból az rajzolódik ki, hogy 82%-uk segít a diákoknak az elhelyezkedésben, további 7% azoknak az aránya, akik szórványosan, 2% pedig azoké, akik csak figyelik a diákokat. Az elhelyezkedésben egyértelműen nem segítő intézmények aránya 6% körüli, míg 3% esetében a válasz alapján az intézményt nem lehetett besorolni.

Az intézmények 87%-ában van minőségbiztosítás, 11% esetében nincs, míg 2% válaszaiból nem derült ki. A minőségbiztosítás típusa az intézmények kétharmada esetében a COMENIUS, 8% esetében valamely más rendszer (többnyire ISO-9001), 3 esetben pedig ezek kombinációja. Ugyanakkor az intézmények egyötöde esetében nem derül ki konkrétan, hogy milyen minőségbiztosítással rendelkeznek, vagy egyáltalán nincs ilyen rendszerük.

A pályázatok háromnegyede kifejezetten hangsúlyos szerepet szán a tantestület fejlesztő kapacitásának a bemutatására, ugyanakkor 21%-uk nem teszi ezt meg. A tantestület speciális kompetenciájáról az intézmények fele tett említést, másik fele viszont nem.

A Szakiskolai Fejlesztési Programban részt vevő iskolák és a többiek jellemző jegyeinek hasonlóságai és eltérése

A Szakiskolai Fejlesztési Program nyertes intézményi pályázatainak elemzését kiegészítettük az intézményekre vonatkozó egyéb statisztikai adatokkal, melynek egyik forrása a KISRTAT adatbázis, másik forrás a Közoktatási Intézetben folytatott kutatások adatbázisai. Az alábbiakban az összehasonlítás eredményeit közöljük.

A Program induló évének, a 2002/2003-as OM statisztikának az adatbázisa szerint egy részt vevő iskolában nincs szakiskolai feladatellátási hely, csak speciális szakiskolai. Ezért a közölt adatok, amelyet a 476 szakiskolai feladatellátást is megjelölt intézményről szóló adatbázis alapján közlünk csak a Programban részt vevő 88 iskolát hasonlítják össze a többi 390-nel.

A Program iskoláiban az átlagosnál ritkábban működtetnek általános iskolai programot is, viszont lényegesen gyakrabban – az intézmények túlnyomó többségében – van szakközépiskolai oktatás.

	Van általános iskolai feladatellátás, %	Van speciális szakiskolai feladatellátás, %	Van gimnáziumi feladatellátás, %	Van szakközépiskolai feladatellátás, %
SZFP iskolái	4,5	1,1	20,5	87,5
A többi szakiskola	17,0	4,9	19,3	66,5

Megjegyzés: Csak az általános és a szakközépiskolai feladatellátásra vonatkozó adatok jeleznek szignifikáns különbséget

A Programban részt vevő szakiskolákba nagyjából másfélszer több tanuló jár. Ez a nappali képzésben való intenzívebb jelenlétnek köszönhető, a felnőttképzési aktivitás csak a hibahatáron belül tér el. A Program iskoláiban egyharmaddal több szakközépis-kolás és közel kétszeres létszámú szakiskolás tanul, mint a nem részt vevő iskolákban. Ez azt jelenti, hogy bár a 88 iskola nem egész ötöde az összes szakiskolának, ezekben tanul a nappali tagozatos szakiskolások kerekén 30%-a.

	Nappali szakiskolások átlagos létszáma	Nappali szakközépis-kolások átlagos létszáma	Felnőttképzésben részt vevő szakiskolások átlagos létszáma	Felnőttképzésben részt vevő szakközépis-kolások átlagos létszáma
SZFP iskolái	420	389	4	92
A többi szakiskola	223	301	4	66

Megjegyzés: Csak a nappali képzésre vonatkozó adatok jeleznek szignifikáns különbséget

Az iskolák 39%-ában (34 iskolában) egy, 61%-ában (54 iskolában) legalább két komponensben – ezen belül 7 iskolában 3 komponensben – folyik a munka. A több komponensben részt vevő iskolák mérete 20%-kal nagyobb a többinél, ezen belül a szakiskolai tanulók száma 38%-kal több, mint a csak egy komponens fejlesztésében részt vevőknél.

A Program iskolái az átlagosnál valamivel gyakrabban találhatók megyeszékhelyen és ritkábban községben. A megyei és az állami fenntartók aránya szignifikánsan magasabb az SZFP iskoláiban.

	Nappali szakiskolások átlagos létszáma	Nappali szakközépiskolások átlagos létszáma
Egy komponensben vesz részt	341	382
2-3 komponensben vesz részt	470	392

Megjegyzés: Csak a szakiskolai létszámra vonatkozó adatok jeleznek szignifikáns különbséget

A Program iskoláiban fő munkaviszony keretében átlagosan 100, a többiben átlagosan 68 pedagógust foglalkoztatnak. A betöltetlen álláshelyek száma 6,9, illetve 3,8.

A Program iskoláiban átlagosan 10,9, a többiben 8,5 felzárkóztató csoport működik. A részt vevő tanulók száma a Program iskoláiban kerekén 30%-kal több, mint a többi iskolában. Figyelembe véve, hogy a Program iskoláiban közel kétszer annyi szakiskolás, és összességében is másfélszer annyi diák jár, elmondhatjuk, hogy a Program iskoláiban lényegesen alacsonyabb volumenű a felzárkóztatás. Az intézeti és állami gondozott fiatalok, valamint a tanulási, magatartási, beilleszkedési zavarral küzdő fiatalok fajlagos aránya átlagos a Program iskoláimintájában. A Program iskoláiban szignifikánsan (közel 40%-kal) kevesebb a kollégista, és a többi iskolához képest átlagosan csak egyharmad a szociális ösztöndíjban és támogatásban részesülők aránya. Az évfolyamismétlők átlagos létszáma az iskolák két vizsgált csoportjában 43, illetve 27, nagyjából létszamarányos, a szakiskolások nagyobb arányát tekintve azonban a Program iskoláira nézve valamelyest kedvező. A kilencedik évfolyam záró létszámából átlagosan 16,5, illetve 15,7% nem lép tovább 10. évfolyamra, e tekintetben matematikailag mérhető különbség nincs tehát.

A Program iskoláiban a tanműhelyi képzési helyek átlagos száma 127, a többiben 108, tehát 100 tanulóra vetítve az iskolai gyakorlati képzési helyek aránya kevesebb a Program iskoláiban. A tanulók száma a gyakorlati képzés helyszíne és formája szerint ettől függetlenül csak a hibahatáron belül tér el a két iskolacsoport között. Második szakképesítésért a Program iskoláiban átlagosan 29, a többi iskolában átlagosan 20 tanuló tanul.

Az Országos Közoktatási Intézet Kutatási Központjában 2002 novemberében, tehát a Programra való pályázással nagyjából egyező időben teljes körű szakiskolai felmérést végeztek. (A felmérés záró tanulmánya az OKI-ban hozzáférhető.) A viszonylag alacsony válaszmegtagadás következtében a Programban részt vevő 74 iskola válaszai is megtalálhatók az adatbázisban. A Programban részt vevő és részt nem vevő iskolákra végzett elemzések a következő fontosabb megállapításokat eredményezték.

A Program iskoláinak vezetői között relatíve több önkormányzati képviselő, oktatási bizottsági tag van, de nyelvtudásuk, számítógép-használati szokásaik belesimulnak az átlagba. A Program iskoláiban több informális kísérlet zajlott, és ezekben több külföldi tapasztalat halmozódott fel, diákok és tanárok esélye egyaránt nagyobb egy külföldi tanulmányúton vagy gyakorlaton való részvételre. A romák becsült aránya az iskolák két csoportjában nagyjából megegyezik. A Program iskoláinak szakmunkás végzettjei közül többen folytatják tanulmányukat az érettségi megszerzéséért, mint a többi iskolában.

A SZAKISKOLAI FEJLESZTÉSI PROGRAM HELYZETÉRTÉKELŐ MONITORING-VIZSGÁLATA

A helyzetértékelő vizsgálat célja

A 2 éve zajló Szakiskolai Fejlesztési Program monitoringjának első nagy adatfelvétele 2005 februárjában zajlott. Az adatfelvétellel elsősorban a programszintű célok teljesülését vizsgáltuk, illetve arra törekedtünk, hogy a későbbi hatás- és hatékonyságelemzésekhez kiinduló adatokat gyűjtsünk. Ezek az adatok az alapjai azoknak a méréseknek, melyek a célcsoportok körében észlelhető, a programnak köszönhető elmozdulásokat vizsgálja majd. A programmegvalósítás során a különböző komponensekben, projekteken 2005 februárjáig történt tevékenységek, események eredményeit, tudatosulását is igyekeztünk „visszámérni” a mintába került intézményekben. Így főként a tanárok, gyakorlati oktatók és intézményvezetők körében kérdeztünk rá részletesen az „A” és „D1”, „D2” komponens, a mérés-értékelés projekt eddigi tevékenységeire, de megkérdeztük az érintettek véleményét a többi komponens, projekt munkájáról is. Önálló fejezetként az egész programon tematikusan végighúzóó tevékenységeket is felöleltük, így az eszközfajlesztést, a tanártovábbképzéseket és a tananyagfejlesztést is érintettük annak ellenére, hogy ezekre önálló adatfelvételeket is terveztünk a monitoring-tevékenység során.

Módszerek, célcsoport

A Programban részt vevő 89 intézményből településtípusra, fenntartóra, diáklétszámra és a szakiskolások, szakközépiskolások intézményen belüli arányára is reprezentatív mintát választottunk. Így 30 intézményt, 27 fenntartót kerestek fel kérdezőbiztosaink. A helyszíni adatfelvételt megelőzően kérdezőbiztosaink felvették a kapcsolatot az intézményekkel, és intézményenként három olyan munkaadó elérhetőségét kérték meg, ahol a tanulók szakmai gyakorlatukat töltik. Így elméletileg 90 külső gyakorlati hely, munkaadó képviselővel kellett volna interjút készítenünk, de csak 82 ilyen munkaadóval sikerült beszélünk. Három olyan intézmény is volt, akinek összesen csak kettő, egy olyan, akinek csak egy munkaadóval van kapcsolata, de volt olyan intézmény is, akinek egyáltalán nincs egy munkaadóval sem kapcsolata. Így öt intézmény nem is tudott több olyan céget ajánlani, akivel az interjút elkészíthettük volna.

Az interjúkon felül önkéntes kérdőívet osztottak ki a kérdezőbiztosok 9 és 11. osztályos diákok számára, tanárok és gyakorlati szakoktatók számára is. A kérdőíveket a diákok egy-egy tanórán töltötték ki, a kitöltött tanári és oktatói kérdőíveket pedig még a helyszínen összegyűjtötték a kérdezőbiztosok, így a felvetődött kérdéseket, problémákat személyesen is meg tudták beszélni a válaszadókkal. A diákok szülei, nevelőik számára hazavitték a kérdőíveket egy-egy válaszborítékkal együtt, így a kitöltött szülői kérdőíveket postán kaptuk vissza. A 9. osztályos diákok szülei közül 256 fő, a 11. osztályosok szülei közül 226 fő töltötte ki és küldte vissza a kérdőíveket. A visszaküldési arány a 9. osztályosok szüleinél kedvezőbb, a szülők 57%-a, míg a 11. osztályos diákok

szüleinek 50,0%-a küldte vissza a kérdőíveket, ami a postai átlagos egyharmados vissza-küldési arányt tekintve nagyon élénk érdeklődésre utal.

Az eredetileg kiosztott 450–450 diák-kérdőívből a 9. osztályokban sikerült 450 kitöltött kérdőívet visszakapnunk, a 11. osztályokban egy kérdőív feldolgozhatatlannak bizonyult, így ott 449 kitöltött kérdőív adataival számoltunk.

Mind a 30 intézményben 5–5 fő gyakorlati oktatót kértünk meg arra, hogy töltsék ki a kérdőíveket, de mivel három intézményben nem volt összesen öt gyakorlati oktató, így csak 145 fő töltötte ki a kérdőívet.

Minden felkeresett SZFP-s intézményben 10 tanárt kérdeztünk meg kérdőíven, összesen 297 fő válaszolt kérdéseinkre. A tanárok kiválasztásához a kérdezőbiztosok részletes szempontokat kaptak (nyelvtanárt, közismereti tanárokat, szakmai elméleti tanárokat, pályaorientációs tanárokat kellett megkérdezniük, hogy valamennyi komponensre és tantárgyra legyen megfelelő adatunk), de a konkrét tanárok választása az iskolavezetés feladata volt. Ezért valószínűleg inkább a Program tevékenységeivel gyakrabban kapcsolatba kerülő, arról informáltabb tanárok töltötték ki a kérdőívet. Így a pedagógusokra vonatkozó – tájékozottsági, részvételi, elégedettségi – adatok egyfajta felső becslésnek tekinthetők. Hasonló mondható el a gyakorlati oktatók és a gyakorló-helyek mintájáról is.

A Programban részt vevő intézményekben folyó fejlesztő munka későbbi hatásainak elemzését megkönnyíti, ha van összehasonlítási alapunk a programon kívüli intézményekkel. Így a diákok és szülei esetében ún. kontrollcsoporttal is felvettük az adatokat. 10 olyan iskolában jártak kérdezőbiztosaink, amelyek nem vesznek részt a programban, itt a tervezett 150 kérdőívből 149 db-t töltöttek ki 11. osztályosok, 150 db-t a 9. osztályosok. A programban részt nem vevő intézményekben tanuló diákok szülei – hasonlóan az SZFP-s diákok szüleihez – valamivel kisebb arányban küldték vissza a kitöltött kérdőíveket: a 9. osztályosok szüleinek 49%-a, a 11. osztályosok szüleinek 41%-a válaszolt kérdéseinkre.

A kérdőívek, interjúk mellé minden csoport esetében pszichológiai tesztek is csatoltunk, a tesztek eredményeit külön tanulmányokban közöljük.

EREDMÉNYEK

A Szakiskolai Fejlesztési Programmal kapcsolatos előzetes várakozások és helyi célok

- A Szakiskolai Fejlesztési Programban való részvétel fő motívuma az volt, hogy a résztvevők elsőként részesüljenek a fejlesztés előnyeiből, mindenekelőtt a módszertani – tanítási, tanulási – kultúra helyi növelése révén. Ez mind a fenntartói, mind az intézményvezetői szférára igaz.
- Valamennyi szereplőnél – fenntartóknál, intézményvezetőknél, pedagógusoknál – a módszertani innováció, esetleg más megfogalmazásban a hatékonyabb tanítás, a kompetenciaalapú oktatásra való átállás a legfontosabb cél.

- A „B” komponensben való részvétel motívumai annyiban térnek el az általános, vagy az „A” és „C” komponensre vonatkozó várakozásoktól, hogy itt az „elavult tananyag” korszerűsítése a módszertani kultúra emelésénél is lényegesen hangsúlyosabban jelent meg. Ebben a kilencvenes évek közepe óta zajló szakképzési struktúra- és tartalom-megújítási folyamat világos kritikája rejlik.
- A fenntartók negyede és az intézményvezetők közel fele nevezte meg az eszközfejlesztést a részvétel indokai között. Az eszközökben is megtestesülő forrásbevonás tehát a céloktól és a fejlesztéstől függetlenül, önmagában is mozgósító tényező.
- A fentiekén túl olyan intézményvezetői remények is hangsúlyosan fogalmazódtak meg, mint a szakiskolai presztízsnak a program céljai között is megfogalmazott növelése, vagy az adott intézmény iránti érdeklődés fokozása, ezáltal a szakmunkásképzés bővítése, illetve néhány esetben a lemorzsolódás csökkenése.
- A pedagógusok csoportjai között alig van különbség a célok megítélésében. Csupán a hátránykompenzálás, lemorzsolódás-csökkentés és az eszközfejlesztés céljait tartották a középvezetők (munkaközösség-vezetők, helyi komponensfelelősök) szignifikánsan fontosabbnak a többieknél. A tananyagfejlesztést a férfiak, valamint a nyelvet tanítók jelölték a komplementer tanárcsoportnál szignifikánsan fontosabbnak.
- A fenntartói célok között a lakossági és munkaerő-piaci igények kiszolgálása lényegesen hangsúlyosabb, mint az iskolai szereplőknél. Itt a válaszok szűkebben tematizálva, a pedagógiai folyamatra-eszközökre fókuszálva jelennek meg.
- A fenntartók, intézményvezetők és tanárok által megfogalmazott célok között nem szerepelnek a program alapidokumentumainak azon céljai, amelyek nagyon általánosak (a szakképzés minőségének javítása), vagy politikai legitimáló szerepük magyarázza szerepeltetésüket (a koppenhágai prioritásokkal és a Nemzeti Fejlesztési Tervvel való harmonizálás). Nagyon hiányoljuk viszont a program azon deklarált céljának említhető arányban való megfogalmazását, amely a végzetek elhelyezkedési esélyének javításáról szól. Ez jól jelzi, hogy a fókusz magán a szakképzésen van, egészen a vizsgáig bezárólag, és nem a munkaerő-piaci igényeken, a fiatalok munkaerőpiacra integrálásán, foglalkoztathatóságuk megalapozásán. Ezt jellemző, korszerűtlen, változtatandó attitűdnek gondoljuk.
- Az előzetes várakozások a helyi célokkal teljesen azonos struktúrában jelennek meg a válaszokban, érdemi különbséget nem tudtunk tenni az adatok között. Ez a célok és a programra vonatkozó információk elnagyoltságát sugallja.
- A várakozások teljesülése szintjéről még korai véglegeset mondani. Pontosan kivehető a válaszokból, hogy ahol a program aktivitása nagyobb volt, az intézmények szintjén jobban érzékelhető események történtek, pl. az „A” komponensben vagy a továbbképzések esetében – ott az előzetes várakozások már a program félidejében is nagyobb mértékben teljesültek.

A Szakiskolai Fejlesztési Program eddigi történéseivel való elégedettség

- Az elégedettség mérésekor több megközelítést alkalmaztunk. Egyrészt olykor az egész Programmal, máskor az egyes komponensekkel vagy tevékenységekkel való elégedettségre kérdeztünk rá, illetve a legfontosabb elvárások eddigi teljesítése, a Programnak a jelen állapotban megítélhető hasznossága iránt érdeklődtünk. Az ezekből képzett átlagok, összetett indexek megbízható és koherens képet adnak az egyes szereplők elégedettségéről, illetve az egyes komponensekkel és tevékenységekkel, az azokban való előrehaladással kapcsolatos elégedettségről.
- A Program eddigi hiányosságai, megvalósításának akadályai között a tanárok első helyen az információhiányt (egyharmaduk), ezt követő gyakorisággal az eszközhiányt – minden hatodik tanár – említették. A gyakorlati oktatók leggyakrabban – minden hetedik – a tananyagfejlesztést hozták fel negatív példaként. A gyakorlati oktatók több mint fele nem nevezett meg egyetlen megvalósítást nehezítő okot sem, amit hajlamosabbak vagyunk alulinformáltságunknak, kisebb rálátásunknak, illetve a „B” komponens időben később történő megvalósításának tulajdonítani, nem a Programmal való nagyobb elégedettségüknek.
- A komponensekre és a tevékenységekre adódott átlagok, illetve a Program eddigi hasznosságának globális megítélése gyakorlatilag megegyeznek, így azok a Program eddigi menetével való elégedettségként értelmezhetők. Az igazgatók a közepesnél valamivel elégedettebbek a Program eddigi menetével.
- A tanárok egyes tevékenységekkel való elégedettségi indexeinek átlaga az 1–5 skálán 3,65, a gyakorlati oktatóké 3,81. Mindkét megkérdezett körnél azonos sorrend alakult ki az egyes tevékenységeknél. A legelégedettebbek rendre a továbbképzésekkel, a Programról való tájékoztatással és az eszközbeszerzésekkel, és érezhetően kevésbé elégedettek az iskolán belüli információáramlással, a módszerek alkalmazhatóságával és legkevésbé a tananyagfejlesztéssel, de még ez utóbbi tevékenység átlagértéke is jobb a közepesnél. Összességében a tanárok a program eddigi állása szerint a hasznosságot 3,75-re értékelték, a gyakorlati oktatók 4,01-ra.
- Az igazgatók, tanárok és gyakorlati oktatók elégedettségi mutatói ebben a sorrendben egyre magasabbak, ami követi azt a módszertani irodalomban is gyakran említett közhelyet, hogy a kevésbé képzett és tájékozott válaszoló csoportoknál magasabb elégedettségi mutatók valószínűsíthetők.
- A fenntartók a program rövid távon elérhető eredményeivel – humán erőforrás-fejlesztés, eszközfejlesztés – nagyjából elégedettek (az 1–5 skálán mindkettő 4,04-es átlaggal), majdnem ilyen saját informáltságának növekedésével (3,74), és a közepesnél elégedettebbek a szakiskolai képzés és maga az intézmény vonzerejének növekedésével is (3,50, illetve 3,40). A hosszabb távon remélhető, a munkaerőpiacon is érzékelhető változások értelemszerűen közepesnél alacsonyabb értéket kaptak, de ez a Programnak ebben a fázisában természetes.

- A gyakorlati képző helyek közül a Programról valamelyest tájékozottaknak mintegy fele említette negatívként a Program lassú előrehaladását. A fenntartók között is többen szóvá tették a késedelmes programindítást (30%) és a szervezetlenséget (22%).

A Szakiskolai Fejlesztési Program eddigi hatásának, hasznosságának megítélése

- Az igazgatók szerint a Program hatása az eszközfejlesztésben, ezt követően pedig a pedagógusok módszertani felkészültségében érzékelhető. Az igazgatók 40%-a szerint a hátrányos helyzetű diákok felzárkóztatása terén is jelentős már a változás, és majdnem ugyanennyien ha nem is jelentős, de némi változást érzékelnek ezen a területen. Hasonló mértékű változást érzékelnek az iskolán belüli információáramlás javulásában. Érdekes módon a minőségmenedzsment terén viszonylag kevesen gondolják, hogy a Program jelentős mértékben járult hozzá a sikerességhez.
- Az igazgatók nagy többsége szerint az oktatás módszertani színvonala nőtt az elmúlt évben az iskolában, és kétharmaduk bizonyos abban, hogy ebben az SZFP hatása is megjelenik. A felzárkóztatás, a gyakorlatiasabb tudás nyújtása terén szintén az igazgatók fele-kétharmada érzékel javulást, és közöttük többségben vannak azok, akik szerint ebben biztosan szerepet játszott a Program, de a többiek között is majdnem mindenki valószínűsít egy ilyen hatást.
- Az adott komponensben részt vevő igazgatóknak átlagosan több mint fele gondolja, hogy bizonyos, hogy annak máris van pozitív hatása iskolájára. A legnagyobb arányban a „D1”, „D2” és „A” komponenszt említették (rendre 71, 68 és 67%), de az érintett vezetők több mint fele vélekedett így az informatika, mérés-értékelés és német tematikus projekteknel is (55, 55 és 54%). Az angol, a „C” és a pályaorientáció már észlelhető hatásáról már csak 43, 40, illetve 37% van meggyőződve, míg a „B” komponensben érintetteknel csak 19%. Ugyanakkor az említettek felül az igazgatók egy része úgy nyilatkozott, hogy ha nem is biztos benne, de talán van már hatása az adott komponensnek. Mindez szoros összefüggésben van a program ütemezésével. (Az „A” komponensben a fejlesztések eredményeinek intézményi bevezetésére a 2004/ 2005-ös tanévben került sor, amíg a „B” és „C” komponens esetében a fejlesztési eredmények ebben a tanévben, tehát a 2005/2006-ban jutnak el az intézményekbe, legalábbis a gyakorlati hasznosítás szintjén.)
- A program hat elemét, tevékenységét hasznosság szerint sorba rakva a leghasznosabbnak ugyan a hazai továbbképzés bizonyult, majd ezt követte az eszközbeszerzés, de a 30 vezetőből ezeket is csak 5-6 válaszoló helyezte a rangsor élére. A többi négy terület (a „hasznosság sorrendjében: tananyagfejlesztés, külföldi tanulmányutak, „jó gyakorlatok” cseréje, intézmény- és minőségfejlesztés) is külön-külön 4-5 igazgatónál került az első helyre, a rangsorok átlagai alig térnek el a 6 területnél (a legkisebb átlag 3,00, a legnagyobb 4, 07). Ez azt jelenti, hogy az

igazgatók nagyon eltérő előnyöket vélnek felfedezni a programban, saját iskolájuk szempontjai rendkívüli mértékben különböznek.

- A tanárok és szakoktatók legalább 60, de jellemzően 70-80%-ban valamennyi komponens és tematikus projektet iskolájuk számára „nagyon hasznosnak” ítélték már az eddigi tapasztalatok alapján is. Az igazgatóknál jóval pozitívabb megítélésük itt is – legalább részben – az információhiánynak köszönhető, hiszen a beosztott pedagógusok valamennyi komponens tevékenységére, hatására nyilván csak korlátozott rálátással rendelkeznek a vezetőkhöz képest.
- A tanárok 47, az oktatók 55%-a szerint nőtt az iskolában az oktatás színvonala a Program bevezetése óta. A tanárok nagy hányada, a szakoktatóknak pedig mintegy fele lát összefüggést a Program és a színvonal-emelkedés ténye között.
- A tanárok szerint a diákok, a szakoktatók szerint a tanárok profitálnak legtöbbit a programból, e két szereplő van mindkét megkérdezett csoportnál az első két helyen. A két válaszoló réteg véleménye abban is eltér, hogy az intézményvezetés vagy a munkaadók, a vállalkozások profitálnak-e többet a SZFP által. A tanárok szerint az előbbieket, a gyakorlati oktatók szerint az utóbbiak.
- Néhány gyakorlati helyet biztosító cég úgy látja, hogy máris befolyásolta a náluk folyó képzést a Program. Főleg az eszközbeszerzés, de egy-két esetben a tapasztalatok, konzultáció révén. A legtöbben azonban még vagy nem jeleztek náluk is érzékelhető változást, vagy nem vállalkoztak ennek megítélésére.

A Szakiskolai Fejlesztési Program támogatottsága az egyes szereplők körében

- A Szakiskolai Fejlesztési Program támogatottsága a részt vevő iskolák vezetésének körében kiemelkedően magas. Ők maguk kétharmad részben, a náluk dolgozó tanárok fele részben jelzik, hogy nagyon magas, de a többiek nagy hányada is elég nagymértékben támogatja a Programot.
- Elég kevés olyan tantestület van – 10% körül –, amelyben nagy és egyöntetű támogatást élvezne a Program, de legalább a testületek további harmadában elég nagy mértékű a támogatottság, ami a Program sikeres megvalósításához szükséges, és ebben a dimenzióban elégséges feltétel. Csak kevés olyan iskolai tantestület van, amelyik alig támogatja a programot, de igen sok, amelyik közepes mértékben.
- Az intézményvezetők erősebbnek gondolják (vagy inkább kommunikálják) a pedagógusok Program iránti pozitív attitűdjét, mint maguk a pedagógusok. Ugyanakkor az igazgatói támogatottságról alkotott véleménye e két csoportnak azonos.
- A Programnak a fenntartók általi támogatottsága abból is kiviláglik, hogy háromnegyed részük pozitívan viszonyulna a fenntartásuk alatti többi iskolában való elterjesztésében is. A fenntartói attitűdről más szereplők is igen pozitívan nyilatkoztak. Úgy gondoljuk, hogy ebben a pozitív viszonyulásban, amely nemcsak a Program, de a szakiskolai képzés egésze számára kulcsfontosságú, a „D”

komponensbe való bevonásuknak és az avval való általános elégedettségnek ki-magasló szerepe van.

- A válaszolók – igazgatók, tanárok, szakoktatók, fenntartók, cégek, szülők – jel-zéseit összevetve elég nagy pontossággal megállapítható a Program támogatott-ságának sorrendje. Ezek szerint az iskolaigazgatók nagymértékben, a fenntar-tók elég nagy mértékben, a munkaadók és a tantestületek a közepes mértéknél valamivel jobban, a külső gyakorlőhelyek közepes, a diákok legfeljebb közepes mértékben támogatják a Programot. A szülők a programot nem ismerve inkább támogatják, de a pedagógusok úgy gondolják, hogy a szülői körben a támogatott-ság csak alig közepes mértékű. Ez az ellentmondás csakúgy, mint a fenti sorrend annak a következménye, hogy a támogatottság leginkább két dolog: a Program ismeretének és az abban való érdekeltség mértékének függvénye.
- A program sikerességének egyik biztosítéka az, hogy az intézmények vezetői és tanárai, szakoktatói hogyan viszonyulnak általában a változásokhoz. A pszicho-lógiai tesztek eredményei szerint a tanárok és a szakoktatók majd fele nemcsak hogy befogadóan, de aktívan is részese a változásoknak, alakítója az események-nek, a tanárok, szakoktatók valamivel több mint fele passzívan szemléli ugyan a változásokat, de nem áll ellent ezeknek a folyamatoknak. Elenyésző az aránya azoknak a tantestületi munkatársaknak, akik kifejezetten ellenállnak a változá-soknak. A vezetők körében a tanárokhoz képest nagyobb arányban találjuk az „alkotó gondolkodó” attitűd megjelenését a változásokkal kapcsolatban (a veze-tők több mint fele ilyen attitűddel rendelkezik), ugyanakkor a vezetők negyede tart attól, hogy a változások érdekellentéteket szülnek.

A Szakiskolai Fejlesztési Programról való tájékozottság

- Az intézményvezetők fele a szükséges mértékben tájékozottnak érzi magát a programról, és csak elenyésző hányaduk érzi úgy, hogy kevés információhoz jut(hat) hozzá.
- A fenntartók mintegy kétharmada már a támogatási szerződés aláírása előtt is alaposan tájékozódott a programról, azóta pedig a „D” komponens képzései által vannak folyamatosan képből úgyszólván mindenhol.
- A Programban részt vevő iskolák tanárainak több mint kétharmada, gyakorlati oktatóinak is nagyobbik fele már 2003-ban hallott a Programról. Azoknak a száma, akik csak az elmúlt hónapokban hallottak erről először, elenyésző, amint azoknak is, akik úgy vélik, már 2000-ben vagy korábban. Arról is 90% fölötti arányban hallottak már, hogy a Programon belül továbbképzések zajlanak.
- Az iskolákkal kapcsolatban álló gyakorlati képzőhelyek közül a megkérdezettek nagyobbik fele hallott már a Programról, ezen belül több mint fele részben hivatalos tájékoztatás útján. A megkérdezett vállalkozások nyilatkozó képviselőinek mintegy harmada főbb vonalaiban ismerni véli a programot. (Megjegyzés: a gyakorlati helyek megkérdezettjei az összes többi célcsoporttól eltérően semmilyen

értelemben nem tekinthetők mintának, így az arányok felső becslésként értelmezhetők csak.)

- A diákok szüleinek nagyjából harmada hallott már a Programról, közülük legalább minden második a gyermekétől. Az informáltak egyharmada-fele az osztályfőnök révén szerzett tudomást a Program létéről. A Programban nem szereplő iskolákba járó diákok szülei közül 10-20%-ra tehető az SZFP létéről tudók aránya. A szülők tájékozottsága a Program létének ismeretén túlra nem terjed.

Tájékozódás, információáramlás, tapasztalatesere

- A fenntartók legfőbb információforrása az intézményvezetés. Ezen túl a „D” komponens képzésein való részvételen tájékozódnak, illetve háromnegyed részük a honlapot is említette mint információforrást, minden második a sajtót, és sokan a minisztériumot és a programvezetést.
- A tájékozódás legfőbb eszköze a személyes beszélgetés, tapasztalatesere. A megkérdezett tanárok legalább harmada minimum havonta felkeresi a szakma.hu oldalt, és azok aránya sem sokkal több, akik egyáltalán nem látogatnak a honlapra. Az írott anyagok a pedagógusok negyötödét érik el, ezeknek felét legalább havi gyakorisággal.
- A személyes kapcsolat által ismerkednek meg a tanárok más SZFP-s iskolák munkájával – közel minden második pedagógus. Legtöbbjük a továbbképzések során szerez információt, de a más iskolákról tájékozottak legalább fele egyéb közös munka révén vagy informális úton.
- Gyakrabban olvasnak anyagokat és gyakrabban informálódnak a honlapról az egyetemet végzetek (a főiskolai végzettségűekkel szemben), akik szakközépiskolában is tanítanak (mint akik csak szakiskolában), a férfiak (mint a nők), a szakmát tanítók és a vezető pozíciót is betöltők (komponens-felelősök, munkaközösség-vezetők).
- A gyakorlati oktatók tájékozódási gyakorisága az írott anyagok és a szóbeli tapasztalatesere terén nagyjából kétharmada a pedagógusokénak, a honlaplátogatás mértékét tekintve azonban csak negyede.
- Az „A” komponensben részt vevő iskolák pedagógusainak fele látogatja legalább havi gyakorisággal a honlapot, míg az ebben részt nem vevőknek csak 30%-a.
- A pedagógusok – de alapvetően az összes többi szereplő is – inkább elégedett a Programról való tájékoztatással és az iskolán belüli információáramlással, mint elégedetlen. Elégedettségük foka nagyjából olyan, mint a képzésekkel való, és nagyobb, mint például a fejlesztés eredményeivel vagy a módszerek alkalmazhatóságával való elégedettségük.
- A pedagógusok fele rendszeresen kap tájékoztatást a Programról az igazgatójától, és ennél is nagyobb arányban a komponensért, projektért felelős személytől. Alig néhány százalék nyilatkozta, hogy soha nem kap tájékoztatást vezetőitől. Majdnem ugyanilyenek az arányok a szakoktatók körében is.

- A „B” komponensben részt vevő iskolák tanárai és a nyelvtanárok szignifikánsan kevésbé elégedettek az információáramlással, a tájékoztatással, mint a többiek.
- A gyakorlati oktatást végző vállalatok nagyobbik része jelezte, hogy kikérték véleményüket a Program kapcsán is, legtöbbször informális úton. Közülük legtöbben úgy érzik, hogy véleményüket figyelembe veszik a képzés során.
- A Programról való tájékoztatás iskolán belüli struktúrája és csatornáit úgyszólván megegyeznek az eddig kialakult gyakorlattal, bár az SZFP kapcsán 2-3 iskolával több jelezte, hogy gyakrabban alkalmazza a személyes konzultációt, az írott anyagok iskolán belüli terjesztését, a belső képzéseket (ez ilyen kis elemszám esetén nem szignifikáns összefüggés, véletlen is lehet az eltérés).
- A képzéseken részt vevők mintegy háromötöde jelezte, hogy az ott tanultakról tájékoztatta vezetőit és szakos társait, ritkábban más pedagógust is. A tájékoztatás eszköze az esetek nagy részében a személyes beszélgetés, csak az esetek néhány százalékában formális jelentés vagy belső képzés.
- A továbbképzéseken részt vevő fenntartói képviselők nagyobbik hányada is megosztja tapasztalatait munkatársaival. Itt is döntően szóbeli tájékoztatásról van szó, de a tanár résztvevőknél nagyobb arányban szerepel a formalizált, írott beszámoló.
- A tanártovábbképzések 2005 áprilisában megkezdett tematikus monitoring eddigi helyszíni szemléinek tapasztalatai azt mutatják, hogy a képzések egyik leggyengébb pontja a résztvevők előzetes tájékoztatása a képzés céljáról, tematikájáról. Ez kiváltképp a multiplikátor-képzések esetében idézhet elő problémákat a jövőben, hiszen a multiplikátorok feladata lesz a képzéseken tanultakat a saját és más tantestületekben továbbadni. Ha erre nem készülnek fel, nincs előzetes felnőttképzési tapasztalatuk, nincs elég információjuk feladataikról, akkor kétséges a képzési eredmények fenntarthatósága.
- A menedzsmenttel, intézményi irányítással kapcsolatos kérdésekből világossá vált, hogy az intézményekben a tanárok csak közepes mértékben látják együttműködőnek a tantestületet, az intézmények felében egymástól elszigetelten dolgoznak a kollégák; leginkább tájékozatlannak a gyakorlati oktatók tűnnek. Jellemző a tantestületek felére, hogy alapvetően mindenki csak a saját feladatával törődik, az új feladatok megoldásában rugalmatlanok.

Szakértők, speciális szakértelem

- A válaszoló tanárok majdnem kétharmada – nem feltétlenül, de legtöbb esetben személyes úton – kapcsolatba került a Program számára dolgozó szakértőkkel. Közülük négyből három, az összes tanárnak közel fele továbbképzésen találkozott szakértőkkel. (Megjegyzés: az arányok itt is felső becslésnek tekinthetők, hiszen nyilvánvalóan a motiváltabb, aktívabban részt vevő, tájékozottabb tanárok töltötték ki a kérdőíveket.)

- A tanárok 26%-a az „A”, 20%-a a „D2” komponens keretében került kapcsolatba szakértőkkel. A „D1” és a mérés-értékelés komponensek szakértőivel 10–10%, valamennyi többi komponens szakértőivel külön-külön 4–6% jelzett valamilyen kapcsolatot.
- A vezető pozíciót (munkaközösség-vezető, komponensfelelős) ellátók 14%-kal, az egyetemet végzettek 12%-kal nagyobb arányban kerültek kapcsolatba szakértőkkel, mint a többiek.
- Az ötfokú skálán a szakértők által nyújtott segítséggel való elégedettség indexe 3,5. Minden hatodik tanár elégedett teljes mértékben a szakértőkkel, további egyharmad nagyjából, a nagyon elégedetlenek aránya 13%. Ezt úgy értelmezhetjük, hogy a szakértőkkel való találkozás nem haszontalan, de a szakértői segítség minősége és hatékonysága terén jelentős tartalékok vannak.
- Az „A” komponensben részt vevő iskolák tanárai lényegesen gyakrabban találkoztak továbbképzésen szakértőkkel, mint a többi iskola pedagógusai. Ugyanakkor az „A” komponensben szignifikánsan kevesebbet profitáltak a szakértőkkel való találkozásból. Ugyanakkor a „D1” és a „D2” komponens munkája során épp fordított a helyzet: az ezekben dolgozó szakértőkkel nagyfokú az elégedettség.
- Bizonyos speciális szakértelmekkel saját dolgozóik révén is rendelkeznek az iskolák. Fejlesztőpedagógus, pszichológus és mentálhigiénés szakember státusz külön-külön nagyjából az iskolák negyedében van, és további mintegy 10% tart rendszeresen ilyen képzettségű kapcsolatot. Mások szórványosan, de legalább egynegyedük egyáltalán nem. A nevelési tanácsadókkal is tipikusan alkalmi – problémás helyzetek esetén ápol – szakmai kapcsolatuk van, csak egyharmad arányban rendszeres. Szociális munkások alkalmazása vagy a velük való rendszeres együttműködés is inkább kivételnek számít.

Intézményvezetés, menedzsment

- Az intézmények háromötödében a helyettes vezető, 23%-ában a vezető, 17%-ban más személy, illetve egy komponens-, projektfelelős vezeti intézményi szinten a programot. A harmincből 24 intézménytől kaptuk azt a választ, hogy – bár a munkákat összehangolják – alapvetően komponensenként, projektenként külön-külön csapatban dolgoznak, az intézmények egyötödében dolgoznak egy csapatként a programban érintettek.
- A szervezeti kultúra és az intézményvezetői technikák szempontjából alapvetően feladatközpontúan működnek az intézmények: a vezetők a szervezeti hierarchia alsóbb szintjére delegálják a feladatokat, de az ellenőrzést maguk végzik. A megkérdezett vezetők szerint intézményük erősen szabályozott, a klímatesztek eredményei is egyértelműen alátámasztják ezt az állítást. Az SZFP fejlesztési eredményeinek intézményi szintű beépítésének tehát sarkalatos pontja lesz az,

hogy a törvényi, működési és egyéb intézményi működést szabályozó mechanizmusokba milyen mértékben és hogyan épülnek be az innovációk.

- Figyelembe kell venni ugyanakkor azt is, hogy a nagyon erős szabályozottság gátat szab az egyéni kezdeményezéseknek, illetve, ha éppen csak arra nincs szabály, hogy hogyan kezeljék az intézményen belül az innovációt és az egyéni törekvéseket (amire a klímatesztekből is következtethetünk), akkor megkérdőjeleződik a fejlesztések hasznosulása, hasznosíthatósága intézményi, szervezeti szinten. Ugyanakkor egy olyan átfogó program, mint az SZFP, nem maradhat az egyéni előnyök és az egyéni fejlesztés szintjén. Ilyen erősen szabályozott és hierarchizált intézményekben, mint amilyenek a szakiskolák, az egyéni szintű fejlesztés eredményei nem tarthatók fent. Lényeges szempont tehát, hogy az egyéni fejlesztést megcélzó továbbképzések és külföldi tanulmányutak tapasztalatai hogyan épülnek be szervezeti szintre, illetve, hogy az egy-egy tanár által egy-egy osztályban kipróbált új tantervek hogyan válnak az egész intézmény számára érvényes, követendő tantervekké, hogyan fognak „aprópénzre váltódní”, tehát lesz-e belőlük tananyag, éves munkaterv, óraterv stb.
- A megkérdőjelezett 30 intézményvezető nagyobb része elégségesnek tartja az iskolán belül kialakított kontrollmechanizmusokat, az erős szabályozottságot mutató iskolák vezetőinek azonban csak fele elégedett a jelenleg működő ellenőrzési mechanizmusokkal. A szabályozottság erős mértéke tehát nem feltétlenül jelenti a kontrollmechanizmusok elégségességét. Az inkább gyenge szabályozottságot mutató intézmények esetében ugyancsak a kontrollmechanizmusok elégedetlenségére hívták fel a figyelmet a vezetők. Az ellenőrzés hiánya rendkívül szerteágazó: részben a szakmai kontrollt, részben a kapcsolattartást, részben a gazdálkodást, illetve a humán erőforrás-gazdálkodást érintik.
- Az intézményfejlesztés területén tehát – főként a „D” komponensben - nagyon fontos szempont az intézményen belüli átlátható ellenőrzési folyamatok felállításának és működtetésének, enélkül az alapvető minőségfejlesztési folyamatok sem működnek, hiszen nincs visszajelzés, ami alapján az intézményi és szakmai működés javítható lenne, így az innovációk beépüléséről és terjedéséről sem kaphat a vezetés objektív képet.
- A gyakorlati oktatókhoz és a tanárokhoz képest a vezetők sokkal nagyobb mértékben elégedettek a tantestület és a vezetés kapcsolatával, a közösségi szintű együttműködéssel, kommunikációval, információáramlással, a munkaszervezéssel, a feladatok és célok átláthatóságával. Ugyanakkor a klímatesztek eredményei alapján a vezetők szerint az intézmények leggyengébb pontja a tantestületi együttműködés, mely a hatékonyságot rontja, illetve a munka hatékony tervezése. Mindkettő alapvető fontosságú a program sikeres intézményi megvalósítása tekintetében.
- A leginkább tudatos vezetési feladat az intézményvezetők törekvése az intézmény közösségként, egységként való működtetésére, illetve az átlátható, intézményszere-

rú működés biztosítása (pontos feladatmeghatározások, szerepek és hatáskörök kijelölése), amely alapja a folyamatos, megbízható és rutinszerű mindennapi munkának. A vezetői feladatok közül a legkevésbé átgondolt és tudatos az egyéni ösztönzés, az egyéni célok és az intézmény céljainak összehangolása, az intézményi célok belső kommunikációval történő világgossá tétele, az innovációk segítése megfelelő munkaütemezéssel.

- A „B” komponens munkája eredményességének és az egész program koherenciájának komoly gátat szabhat a gyakorlati oktatók kiszorított helyzete a tantestületen belül: alulinformáltak, a folyamatokat, a döntéshozatalt nem látják át, elszigetelten működnek, úgy érzékelik (hasonlóan a vezetőkhöz és a tanárokhoz), hogy rosszul tervezett, ütemezett feladatokat látnak el, ugyanakkor nem látják, hogy a tantestület más munkacsoportjai mivel foglalkoznak. A program sikeressége szempontjából tehát alapvető fontosságú a gyakorlati oktatók bevonása, informálása a programról, feladataikról. Ebben bátran lehet építeni arra, hogy döntő többségük élvezzi munkáját, értelmét látja, és ösztönzőleg hat rá az, amivel foglalkozik. A kérdőíves vizsgálatból tudjuk, hogy az elméleti tanárokhoz képest a gyakorlati oktatók sokkal inkább felvállalják a diákokkal való foglalkozás „szociális oldalát”, a családdal való kapcsolattartást, a diákokkal történő személyes kommunikációt, odafigyelést. Ezeket az előnyöket mindenképpen érdemes kihasználni a „B” és főként a „C” komponens intézményi szintű feladatainak tervezése és megvalósítása során.
- A legtöbb intézményvezető véleménye szerint az iskola jobb, eredményesebb működéséhez elsősorban a pedagógusok módszertani felkészültségén és a hátrányos helyzetű diákok felzárkóztatásán kell változtatni. Az SZFP eddigi tevékenységével a leginkább változásra, javításra szoruló területek közül eddig az eszközellátottságon és a pedagógusok módszertani, szakmai felkészültségén segített a legtöbb vezető szerint nagymértékben.
- A vezetők a fentiekén kívül még hét területet említettek, ahol az iskolák döntő többségének változtatnia kellene, de az itt történő javítási folyamatokhoz a Program még egyáltalán nem, vagy csak kismértékben segített (minőségmenedzsment, külső kapcsolatok, PR javítása, iskolán belüli információáramlás javítása, hátrányos helyzetű diákok felzárkóztatása, szülői, munkaadói elvárásoknak való jobb megfelelés, külső szakmai kapcsolatok javítása).

Kötelezettségek

- A fenntartók az SZFP kapcsán szerződésben vállaltak kötelezettségeket, illetve egy részük informálisan is. 60%-ban nyilatkoztak úgy, hogy valamennyi kötelezettségüket teljesítették. Ez a települési fenntartók nagy többségére igaz, a megyeieknek viszont csak kevesebb mint felére.
- A fenntartók által formálisan vállalt kötelezettségek a szerződéseken túl a továbbképzések támogatására és az intenzívebb kapcsolattartásra terjednek ki. Az

informális ígéretet az intézmények fejlesztésére, anyagi és szakmai támogatására vonatkoznak.

- Az iskolák által elektronikus úton beküldött adatok alapján 2004/2005 tanév félévekor (decemberben és januárban) a fenntartók háromnegyede biztosította a háromoldalú szerződés alapján a helyettesítési díjat az SZFP továbbképzéseinek számára, a belföldi utazási költségtérítést és a heti 6 óra órakedvezményt.
- A kérdezőbiztosok által felkeresett „A” komponensben érdekelt 25 iskolából 18-ban (72%) vezették be a kifejlesztett tanterveket, akik bevezették, azok a 10 tantárgyból legalább 5 tárgyban próbálják ki. Azok között, akik nem vezették be az „A” komponensben fejlesztett új tartalmakat, vannak olyan iskolák, ahol kizárólag vagy többnyire sajátos nevelési igényű diákok tanulnak (számukra speciális tananyagot nem fejlesztettek az SZFP-ben). A többiek arra hivatkoztak, hogy az új tantervek még nem akkreditáltak, illetve a diákok képességei nem teszik lehetővé az új tartalmak kipróbálását, továbbá említették az időhiányt is. Azok, akik bevezették és kipróbálták már az új tanterveket, a nehézségek között főképp a csoportbontások megvalósítását, finanszírozását jelölték meg, illetve azt, hogy a tanárok nem kaptak a kezükbe tankönyveket, tanári segédanyagokat.
- Támogatási szerződésük alapján a 9. és 11. évfolyamon felmenő rendszerben 2-2 párhuzamos SZFP-s osztályt kellett volna indítaniuk az intézményeknek a tanév elején. A 2004/2005-ös tanévtől 9. osztályt érintő „A” komponensben fejlesztett tartalmak álltak rendelkezésre, tehát az „A” komponenses intézmények mindegyikében kellene lennie két párhuzamos 9. SZFP-s osztálynak. A 2004. novemberi és 2005. februári adatok szerint az intézmények egy részében nincs meg a szerződésben vállalt két párhuzamos 9. osztály.
- Az igazgatók nagy többsége úgy nyilatkozott, hogy a tantervek bevezetéséhez kaptak segítséget. Azok is, akik nem vezették be. Ugyanakkor legtöbbjük további segítséget remél, szinte valamennyien módszertani továbbképzések terén.
- Az új tantervek bevezetése során az iskolák két alapvető problémával szembesültek. Az órakeret és a csoportbontás lehetőségének korlátaival, valamint a tankönyvhiánnyal.

Komponensenkénti megállapítások

Az „A” komponensről

- Az „A” komponensben való részvétel fő motívuma a módszertan, a tanítás megújítása, az alapkészségek sikeresebb fejlesztése volt, illetve nem elhanyagolható mértékben az eszközfejlesztés. Az eddigi eredményekkel a vezetők még csak közepes mértékben elégedettek. Azon túl, hogy egy folyamatnak még csak az elején-közepén tartanak, hiányolják a módszerek alaposabb bemutatását, a jelenleginél több továbbképzést is igényelnének.
- Az „A” komponensben részt vevő iskolák nagy részében bevezették a most kifejlesztett tananyagokat. Műveltségterületenként alig van szórás, az angolt a vizs-

gált iskolák 43%-ában vezették be, a többi műveltségterületet 56–72%-ban vezették be. A tankönyvhiány és a csoportbontás korlátozott lehetősége a legnagyobb probléma. A taneszközhiány és a tanároknak a feladatra való felkészületlensége a vizsgált intézmények felére, egynegyedére jellemző. Úgy szólván valamennyi intézmény jelezte, hogy kapott segítséget a bevezetéshez, és szinte valamennyien további segítséget is várnak, döntően módszertani képzés formájában.

- Az eszközlísták összeállításában majdnem minden iskolában a vezetők, helyetteseik, munkaközösség-vezetők és szaktanárok is részt vettek. A vezetők szerepe az esetek nagy részében meghatározó volt. Az eszközökkel való elégedettsége az igazgatóknak és a tanároknak is elég jó, de igen sokan minősítették csak közepesnek is ezek hasznosságát.
- Az „A” komponensben részt vevő iskolák vezetőinek nagy többsége bizonyos abban, hogy részvételüknek az intézményben máris tapasztalható pozitív hatása, és mindössze két fő válaszolt egyértelmű nemmel (hatan bizonytalanok). Míg az összes tanárnak csak kerekén a fele nyilatkozott úgy, hogy a tanítás színvonala nőtt a Programba való bekapcsolódás óta, az „A” komponensben kifejlesztett tananyagokat tanítók között ez az arány 60%.
- Az „A” komponensben valamilyen módon érintett tanárok – legtöbben mint az új programokat kipróbálók – a többi pedagógushoz képest többen (20% a 12%-kal szemben) jelezték, hogy a program megvalósításának akadálya az eszközhiány. Az információhiány tekintetében, melyet a tanárok harmada nevezett meg, ilyen különbség nem volt a komponensben való érintettséget vizsgálva.
- Az „A” komponens továbbképzéseiben részt vevők szignifikáns módon kevésbé elégedettek, mint a többi továbbképzésben részt vevők. Az 1–5 skálán az elégedettség átlagértéke 3,58, a többi komponensnél mindig 4,00 felett. A leggyakrabban emelt kifogás, hogy nem lehet a gyakorlatban használni a továbbképzésen elhangzottakat. Az állítás nem érvényes az „A” komponens tanfolyamain részt vevő gyakorlati oktatókra (8 fő), akiknek elégedettsége kiemelkedően magas (4,63).
- Az új tananyagokat tanító tanárok további segítséget igényelnek. Módszertani útmutatókat és tankönyveket, több lehetőséget tapasztalatcserére, illetve többen óraszámnövelést látnának szívesen.
- A feladatkészítő szoftvert az újonnan fejlesztett tananyagot tanítóknak a 12%-a, a feladatbankot 15%-a használta 2005 februárjában (az adatfelvétel idején).
- Az új tananyagok legfőbb erényeinek az egyéni és kiscsoportos foglalkozásra való alkalmasságot (3,73), valamint a projekt módszer alkalmazásának lehetőségét (3,71) tartják. A legkritikusabb dimenziók az otthoni tanulásra való motivációs erő (2,57), valamint az érettségire való továbbtanulás elősegítése (2,74).
- Az „A” komponensben érintett tanárok enyhén nagyobb fokban támogatják a SZFP-t (az 1–5 skálán 3,49–3,29), valamint a diákok részéről is nagyobb támogatottságot feltételeznek, mint a többiek (3,08–2,83).

- A tanárok és a szakoktatók egyaránt kevés különbséget látnak az egyes komponenseknek az intézmény számára való hasznosságát illetően. A 10 komponens és projekt között mindkét csoportnál a 7. helyre került az „A” komponens fontossága (69, illetve 68% tartja nagyon hasznosnak), de a sorrend szoros, a 2. és 9. hely között mindkét sorrendben csak 12 százalékpont különbség van.
- A megkérdezett iskolák 80%-ában tudták úgy a tanárok, hogy 2003-ban végeztek diagnosztizáló mérést. A sajátos nevelési igényű gyerekek diagnosztizáló mérését az intézmények harmada építette be pedagógiai programjába és éves munkatervébe. Valamennyi helyen évente terveznek mérést a 9. évfolyamosok teljes populációján.

A „B” komponensről

- A „B” komponensben való részvétel fő motívuma a korszerűbb tananyag iránti vágy, másodsorban a módszertan, a harmadik legfontosabb szempont pedig az eszközfejlesztés. Az eddigi eredményekkel a vezetők még csak közepes mértékben sem elégedettek (Az 1–5 skálán az elégedettségi mutató átlaga 2,21). A legfontosabb kritikai megjegyzésük, hogy kevés a tananyag, és nem elégedettek egyelőre az eszközfejlesztéssel sem.
- Az eszközlísták összeállításában majdnem minden iskolában a vezetők, helyetteseik, munkaközösség-vezetők és szaktanárok is részt vettek az igazgatók szerint. Ugyanakkor a kérdőívre válaszoló tanárok és gyakorlati oktatók között is viszonylag kevesen jelezték, hogy az eszközlísta összeállításában közreműködtek. A tanárok között 5%, a szakoktatók között 14%, akiknek viszont harmada komponensfelelős vagy munkaközösség-vezető. A vezetők szerepe az esetek nagy részében tehát meghatározó volt. Az eszközlísta némi kritikát kapott, amint az eszközbeszerzés késedelmes volta is. Átlagosan 3 hetet igényelnének a lista áttekintésére, és több információt szeretnének kapni a listán lévő eszközök tulajdonosságairól.
- A „B” komponensben részt vevő iskolák vezetői nyilatkoztak legkisebb arányban (ötödük) úgy, hogy intézményük máris profitált a komponens munkájából. Egyúttal itt a legnagyobb azok aránya (majdnem minden második iskolaigazgató), aki szerint bizonyosan semmilyen pozitív hatása nincs még a „B” komponens munkálatainak iskolájukban, összhangban azzal, hogy a fejlesztési eredmények intézményi szintű hasznosítására a 2005/2006-os tanévben kerül sor.
- A „B” komponens fontosságát a 10 komponens között a tanárok sorrendben a 6. helyre – a sűrű középmezőnybe – tették, a gyakorlati oktatók viszont a 2. helyre.

A „C” komponensről

- A „C” komponensben való részvétel fő motívumai a képzés tartalmi megújítása, a hátrányos helyzetű tanulókkal való bánásmód, módszertan javítása, valamint

a szakmunkásképzés társadalmi presztízsének növelése volt. Az eddigi eredményekkel a vezetők még csak közepes mértékben sem elégedettek, csupán a „B” komponens elégedettségi mutatója alacsonyabb (Az 1–5 skálán az elégedettségi mutató átlaga 2,86). A legfontosabb kritikai megjegyzés itt is a késésre vonatkozik.

- A „C” komponensben részt vevő iskolák vezetői felerészben nyilatkoztak úgy, hogy intézményük máris profitált a komponens munkájából, felerészben pedig úgy, hogy egyelőre még nem. Ezzel a jelenlegi állapotot tekintve a második leggyengébb hatást tulajdonítják a komponensek között (összhangban azzal, hogy a fejlesztési eredmények intézményi szintű hasznosítására a 2005/2006-os tanévben kerül sor.)
- A Programban részt vevő intézmények vezetői szerint a tanulói hátránycsökkentés leghatékonyabb eszközei a tanulók megismertetése eredményesebb tanulási módszerekkel, alapkészségeik fejlesztése, valamint a pedagógusok módszertani tudásának fejlesztése. A kilenc megadott válaszlehetőség között a legkevésbé hatékonyak az intézményvezetés korszerűsítését, a szülőkkel való intenzívebb együttműködést, valamint a jobb infrastruktúra megteremtését gondolják.
- A „C” komponensben aktívan dolgozó pedagógusok szignifikánsan nagyobb arányban (kétharmaduk) értékelik úgy, hogy iskolájukban az oktatás színvonala nőtt a Program indulása óta, mint a többi tanár (ott nem egészen a fele).
- A mintában mindössze hat fő volt, aki a „C” komponenshez kapcsolódó képzésben vett részt. Elégedtségük foka igen magas.
- A „C” komponens fontosságát a pedagógusok az utolsó előtti (9) helyre tették, a gyakorlati oktatók viszont az 5. helyre, a közepesen fontos komponensek közé.

A „D1” komponensről

- A „D1” komponensről három dolgot vártak az intézményvezetők. Az iskolán belüli együttműködés javulását, módszertani fejlődést és előrelépést az intézményi önismeret terén. Várakozásuk a jelenlegi állapot szerint a közepesnél jobban teljesült (az osztályzatok 1–5 skáláján 3,66). A remélnél kevesebb gyakorlati tudásra tettek szert, az elméletet itt is túlsúlyosnak érezték a gyakorlattal szemben, és a pedagógusok önmegismerése terén érzékelnek továbbra is problémát.
- Az intézményi önértékelések úgyszólván mindenhol elkészültek, részben már hasznosultak, az intézményfejlesztési terven azonban az iskolák kétharmada még dolgozott 2005 februárjában. Az intézményi önértékelést a legtöbb helyen nem ugyanazok végzik, mint akik a „D1” komponens munkájában részt vettek, de a két szakembergárda a legtöbb helyen együttműködik, a „D1” komponens anyagait használják.
- Az igazgatók kétharmada biztos abban, hogy a „D1” komponens hatása máris érződik az intézményben. Csupán egyetlen igazgató nyilatkozta, hogy bizonyosan nem érzékel ilyen hatást, 30% bizonytalan.

- A „D1” komponens képzésein az intézményvezetést nagyjából felerészben az igazgató, és hasonló arányban egy helyettese vett részt. A képzések fogadtatása kedvező (4,13 az ötfokú skálán), a tanár résztvevőké és a gyakorlati oktatóké még ennél is pozitívabb (4,35, illetve 4,33 – ez a magas érték csak úgy alakulhat ki, hogy a közepesen elégedettek kifejezetten kevesen vannak), sokan a gyakorlatban is használni tudják a képzésen elsajátítottakat, elsősorban a módszertani elemeket.
- A legpozitívabb véleményt a képzésekről a fenntartók jelezték (4,44), kétharmaduk szerint nagyon megérte a ráfordított – nem kevés – időt. Minden második fenntartói képviselő szemléletváltozásról számolt be, és ugyancsak a fenntartók fele szerint az iskolával való kapcsolattartás intenzívebbé vált. A képzésen részt vevők nagyobbik hányada megosztotta kollégáival a képzésen tanultakat, tipikusan szóbeli tájékoztatás révén, ritkábban írásos beszámolóban.
- A „D1” komponens fontosságát mind a tanárok, mind az oktatók közepesnek ítélik a 10 komponens között, sorrendben az 5., illetve a 6. helyre helyezték (a sorrendben a „középmezőnyben” a helyezések olyan kis különbségek hatására alakultak ki, amelyek a véletlen is múlhattak).

A „D2” komponensről

- A „D2” komponensről a vezetők kétharmada új ismereteket, módszereket várt, közel fele pedig az iskolában a csapatmunka erősödését. Várakozásuk elég nagy mértékben teljesült (az 1–5 skálán 3,90), csalódott vezető csak mutatóban van.
- Az intézmények nagyobbik fele már a Comenius 2000. minőségfejlesztési programban is részt vett, és minőségi köreit a legtöbb máig is működteti. Az ott szerzett tapasztalatokat valamennyien fel tudták használni a „D2”-ben végzett munka során, de csak 2 vezető vélte úgy, hogy a „D2” nem adott újat intézménye számára, legtöbben annak hozadékát ismerik el, hogy az itt folyó munka jobban igazodott ahhoz, hogy szakképző intézményekről van szó.
- A vezetők kétharmada biztos abban, hogy a „D2” komponensnek már van érzékelhető pozitív hatása az intézményben. Csupán ketten biztosak abban, hogy ilyen hatás egyelőre nincs, a többiek bizonytalanok ennek megítélésében.
- A „D2” képzéseivel való elégedettség magas fokú mind a tanárok, mind a szakoktatók körében (4,36, illetve 4,28 az 1–5 skálán.)
- A „D2” komponens a tanárok az iskola szempontjából való hasznosságát mérlegelve a 10 között a 4. helyre helyezték, a szakoktatók azonban csak az utolsó előttire, de még ez is azt jelenti csak, hogy „mindössze” az oktatók 65%-a gondolja a „D2”-t nagyon hasznosnak.

A Pályaorientáció projektéről

- Ugyanannyi igazgató nyilatkozott úgy, hogy a Pályaorientáció projektnek máris mutatkoznak pozitív hatásai iskolájukban, mint ahányan még nem láttnak ilyen

hatást. Néhányan bizonytalanok ennek megítélésében. Az öt projekt közül itt mondták legkisebb arányban, hogy már érezhetőek pozitívumok, és a komponensek között is csupán a „B” esetén volt ennél kisebb az arány, a „C”-nél pedig pontosan ugyanilyen.

- A Pályaorientációs projekt keretében lebonyolított képzésekkel való tanári elégedettség magas fokú. A kerettanterv bevezetését támogató továbbképzésekről is alapvetően kedvező a kép (az 1–5 skálán 4,08), a moderátor tanártovábbképzésről pedig kimagaslóan kedvező (4,63). A kérdőívet kitöltő szakoktatók között mindössze 5 fő vett részt képzésen, az ő elégedettségi indexük 4,20.
- A Pályaorientációs projekt keretében fejlesztett eszközök, tananyagok fogadtatása kedvező, az egyes anyagok minősítésekor a válaszok 80%-a pozitívan, 20%-a negatívan értékelt. A legkedvezőbb fogadtatása a szakmaismertetőknak, filmeknek és a szakirodalmi anyagnak van, és csupán a „Szakmaváltásra készülök” munkafüzet váltott ki ugyanannyi pozitív, mint negatív megnyilvánulást.
- A Pályaorientációs projekt relatív hasznosságát a tanárok a 10 komponens között az alsó harmadba, a szakoktatók viszont a felső harmadba sorolták, a nagyon hasznosnak mondók aránya kétharmadot, illetve háromnegyedet tesz ki a két csoportban.

Az Angol és Német nyelvi projektekről

- A vezetők mintegy fele gondolja úgy, hogy a nyelvi projektek máris pozitív hatást eredményeztek az iskolában. Arányában valamivel többen a német projektben részt vevők között, de ilyen kis elemszámmal a különbség nem szignifikáns (ahol mindkét nyelvi projektben részt vesz az iskola, ott csak egyetlen igazgató volt, aki a német projekt hatását pozitívabbnak mondta, az összes többi megítélés azonos a két nyelvnél). Bővült az eszközpark, nagyobb a módszertani tudás, vagy javultak a tantárgyi eredmények. Mindössze 4 igazgató gondolta úgy – és ők mind a két nyelvről így nyilatkoztak –, hogy a nyelvi projekteknek még nem érzékelhető pozitív hatása.
- A nyelvi továbbképzéssel a résztvevők nagy többsége elégedett volt, 50% felett teljes mértékben, csupán egyötödük közepesen vagy kevésbé (az elégedettség átlagértéke az 1–5 skálán 4,33 angolból és 4,27 németből).
- Az idegen nyelvi projekteknél történt fejlesztésekről és a beszerzett eszközökről alapvetően pozitívan nyilatkoztak az ezeket ismerő nyelvtanárok, csak minden nyolcadik vélemény elmarasztaló. Ugyanakkor a „CD-alapú alapszótárt”, a „szakmacsoportos szótárt”, a szöveg- és szituációs gyűjteményt, a tananyagot és segédanyagot a nyelvtanároknak csak rendre 24, 7, 7 és 20%-a ismeri.
- A nyelvi projektek fontosságát a 10 komponensen és projekten belül a tanárok a 2. és 3. helyre sorolták, a szakoktatók a 8. és 10. helyre, ami jól mutatja a prioritások eltérését a két pedagógusrétegben.

A Mérés-értékelés projektről

- A mérés-értékelés projektben részt vevő iskolák vezetőinek legalább fele bizonyos abban, hogy részvételük hatására már történtek pozitív változások az intézményben, a többiek szerint talán igen, de ebben nem bizonyosak.
- A mérés-értékelés továbbképzéseken részt vett tanárok az átlagnál ugyan valamivel kevésbé elégedettek a képzésekkel, de csak negyedrészükről mondható, hogy nem elégedett (az átlagérték az 1–5 skálán 4,04).
- A mérés-értékelés projekt hasznosságának megítélése élesen különbözik a tanári és a szakoktatói körben. Amíg a tanároknak csak 60%-a tartja nagyon fontosnak – ezzel a 10 komponens között az utolsó helyre sorolódott –, addig a gyakorlati oktatók 76%-a mondta, hogy ez nagyon fontos összetevője az SZFP-nek (a sorrendben itt a 4. helyre került).
- A 30 meglátogatott iskolából 22-ben tudták úgy a tanárok, hogy működnek MÉCS-ek (mérés-értékelési csoport), ezek közül 21-ben hasznosítják is munkájának eredményeit, leggyakrabban tantárgyi mérésekkel.

Az Informatika projektről

- Az informatika projektnek az intézményre való pozitív hatását az igazgatók nagyobbik része biztosnak, a többiek egy kivétellel legalábbis elképzelhetőnek mondják. A legtöbben ugyanakkor ennek kapcsán az eszközfejlesztésre utaltak, csak feleannyian a módszertani fejlődésre.
- Az informatikai továbbképzésen részt vevők elégedettsége belesimul az átlagba (az 1–5 skálán 4,18 – a kis elemszám és a nagy szórás miatt elég bizonytalan adat).
- Az informatikai projektet mind a tanárok, mind a szakoktatók egyértelműen a leghasznosabbnak mondták a 10 komponens között (84, illetve 86%-uk mondta nagyon hasznosnak). Minthogy ez a minősítés főleg az eszközbeszerzésnek szól, ezt értelmezhetjük a szakiskolában dolgozó tantestületek problémaértelmezésében, elkötelezettségében mutatkozó hiánynak is.

Tematikus-horizontális eredmények: tartalomfejlesztés, továbbképzések, eszközfejlesztés

A 2004-es év továbbképzéseiről

- A kérdőíveket kitöltő pedagógusok több mint fele, a gyakorlati oktatók negyede vett részt tanártovábbképzéseken, és a válaszoló vezetők és fenntartói képviselők fele is látogatta a „D” komponens tréningjeit. A képzések legnagyobb volumenét az „A” és „D” komponensek képzései adták, ezeket együttesen az összes képzésen részt vevő közel fele látogatta. Összességében kedvező a képzésekről alkotott vélemény, erős kritika csak kevesek részéről fogalmazódott meg.

- A képzések résztvevőit – tanárokat és oktatókat egyaránt – az esetek nagy részében az igazgató jelölte ki / kérte fel, ritkábban a munkaközösség-vezető. Az esetek egy részében az önként jelentkezők kaptak lehetőséget továbbképzésre. A képzésben részt vevők egyharmada egynél több képzést látogatott. Az „A” komponensben részt vevő iskolák pedagógusai másfél-kétszer gyakrabban (tanárok: 57%–38%, oktatók: 46%–20%) kaptak képzést, mint a többiek. A munkaközösség-vezetők és komponensfelelősök kétharmada, a többi válaszolónak a fele vett részt képzéseken. A magyart, történelmet, nyelvet tanítók esélye a képzésre szignifikánsan magasabb volt, mint a többieké, a matematika és informatika szakosoké alacsonyabb.
- A továbbképzésekkel való elégedettség valamennyi válaszolói körben a Program tevékenységei közül a legmagasabb indexet eredményezte, de mindenhol csak egy hajszállal, így a sorrendekben e „vezető hely” matematikailag nem is szignifikáns, csupán annyit állíthatunk bizonyossággal, hogy a továbbképzés egyike azoknak a tevékenységeknek, amelyek a legnagyobb elégedettséget váltották ki.
- A „C” komponens keretében továbbképzettek elégedettsége a legmagasabb fokú, ezt követik a „D” komponens és a nyelvi továbbképzés elégedettségi indexei. A sort a legnagyobb volumenű – és talán ezért is – a kimagasló és közepes kurzusokat egyaránt magában foglaló „A” komponensbeli képzések zárják.
- A képzés egyúttal a Program azon eleme, amelynek hasznosságát is a legnagyobbak ítélik az intézményvezetők, de nem meggyőző határozottsággal. A 6 megadott tevékenység között a 30 vezetőből 14 fő az első két hely egyikére, de 7 fő az utolsó két hely egyikére sorolta a hazai továbbképzéseket. A pedagógus és fenntartói résztvevők többsége is használja a képzésen elsajátított tudást mindennapi gyakorlatában. A tanárok mindenekelőtt módszertani, a fenntartók szemléleti változásról számoltak be.
- A „D” komponens képzései sajátos helyet foglalnak el abban a tekintetben, hogy a résztvevők összetétele a legheterogénebb. A tanári, oktatói, vezetői és fenntartói elégedettség egyaránt magas. Bár a résztvevők a képzés helyszínével és körülményeivel voltak a legelégedettebbek, és a tematikával és a hasznosíthatósággal a legkevésbé, még ezek a legalacsonyabb értékek is általában meghaladták (egy esetben megközelítették) a 4,00 átlagot az ötfokú skálán.
- A képzésen szerzett tudásnak a potenciális érintettek szélesebb körében való hasznosulására történnek kísérletek. A résztvevők elsősorban szóban tájékoztatják vezetőiket, munkatársaikat, de írásos beszámolókra és belső továbbképzésekre is van néhány példa. Az intézményen belül információáramlás hatékonyságáról részletesebb információt a 2005. őszi felmérések után tudunk mondani.
- Külföldi tanulmányutakon a válaszoló tanárok 22, az oktatók 8 százaléka vett részt a kérdéses időpontjáig. A vezetők, és különösen a nyelvet tanítók nagyobb arányban vettek részt tanulmányúton, mint a nem vezetők (31%–19%) és a nyelvet nem tanítók (54%–16%). A külföldi tanulmányutak hasznosságát illetően is

megosztottak az intézményvezetők: bár heten a 6 tevékenység közül a legkevésbé hasznosnak ítélték, nyolcan az első két hely egyikére sorolták.

Eszközbeszerzés

- Az eszközlísták összeállításában az érintett szakoktatók és szaktanárok közreműködtek, de meghatározott szerepet az intézmény vezetője és helyettesei játszottak, a folyamatba bevont beosztottnak tipikus válasza, hogy megkérdezték a véleményét.
- Az iskolák háromnegyede kért segítséget a beszerzéshez. Problémát a listák elégtelen tartalma okozott leginkább, az eszközök tulajdonságairól többletinformációt igényeltek volna. Többen jeleztek túl rövid határidőt – átlagosan 3 hetet igényelnének egy lista kollektív összeállításához. További gondot jelent a kimaradt eszközök későbbi beszerzése. Sok problémát – az iskolák mintegy felében – a tantárgyak tanításához rendelt eszközök beszerzésével kapcsolatban jeleztek, a számítástechnikai, audio-vizuális és irodai eszközök beszerzésénél inkább szórványosan merültek fel gondok, átlagosan 3–3 iskolát érintve.
- Az iskolák felénél valamennyi eszköz megfelelt előzetes várakozásaiknak, a másik felénél ez nem igaz minden eszközre. Akik a telepítéshez, karbantartáshoz kértek felkészítést, azok 80%-ban ezt meg is kapták. Az „A” komponensben az új tananyagot tanító tanárok 28%-a jelezte valamilyen eszköz hiányát. Ez harmadrésben annak következménye, hogy a megrendelt eszköz (még?) nem érkezett meg az adatfelvétel idején, harmadrésben pedig nem megfelelő a minősége.
- Az eszközbeszerzéssel való elégedettség összességében mind a tanárok, szakoktatók, mind a vezetők körében az átlagot valamelyest meghaladó (a sorrendekben a 6 elemű listákon nem szignifikáns különbséggel a 2. és kétszer a 3. helyre került). A Programnak ez az eleme is megosztja mind a vezetőket, mind a pedagógusokat.
- Az intézményvezetők szerint az „A” komponenshez beszerzett eszközök elég jól szolgálják az új tantervek bevezetését (4,18-as index az 1–5 skálán), a tanárok véleménye ennél jóval negatívabb (3,55), körükben a közepesen vagy kevéssé elégedettek aránya együttesen nagyobb, mint a nagyjából és teljesen elégedettek aránya együttesen. A számítástechnikai eszközökkel való elégedettség szignifikánsan magasabb.
- Az intézményvezetők elsöprő többsége olcsóbbnak, gyorsabbnak, hatékonyabbnak látja a saját beszerzéseket, ahol kevesebb adminisztrációval jobb minőség és garanciális feltételek érhetők el a saját céljaiknak jobban megfelelő eszközök beszerzése során.

Tananyagfejlesztés

- A tanárok és a szakoktatók egyaránt csak közepesen vagy alig jobban elégedettek a tananyagfejlesztéssel (3,27 és 3,48 az 1–5 skálán), ezzel a 6 elemű listán

mindkét csoportnál az utolsó helyen van ez a tevékenység. Ennek több összetevője is van. Az értékelést alapvetően befolyásolja, hogy a válaszadók csak a tananyagfejlesztés eredményeit, azt is részlegesen ismerik, míg a tananyagfejlesztési folyamatra nem láttak rá. Egyrészt még nem készült el a tananyagok egy része, vagy az azokhoz szükséges segédanyag, másrészt minőségi kifogások is felmerültek egyes tananyagokkal kapcsolatban. Amikor azonban a tananyaggal való elégedettség mértékét az eszközökével és a továbbképzéseivel összevetjük, akkor figyelembe kell vennünk azt a lélektani hatást, hogy mind a továbbképzések, mind az eszközbeszerzés során kapnak valamit a tanárok, míg az új tananyag tanítása terhet, plusz feladatot jelent azoknak is, akik egyébként az új szükségességével egyetértenek, amelynek körülményei ráadásul nem ideálisak.

- Az új tananyagok bevezetésével kapcsolatban sokan jelezték, hogy a tankönyvek, módszertani útmutatók nem állnak teljes körűen rendelkezésre, és további tapasztalatcserére, módszertani segítségre is igényt tartanak.
- Az új tananyagokkal kapcsolatban a tanárok határozottan úgy gondolják, hogy több felkészülést igényel (mint minden új tananyag...), megerősítendő a fenti lélektani utalást. A fejlesztések erényei között tartják számon, hogy lehetőséget adnak az egyéni és kiscsoportos foglalkozásra, valamint a projekt módszer alkalmazására. Kevesebben értenek egyet azzal, hogy az új tananyag ösztönzi a diákok otthoni tanulását, és segíti a későbbi érettségire való felkészülést. A tananyagok taníthatósága és tanulhatósága terén a minősítés átlagosan a közepes és jó között van, amint a hátrányos helyzetből indulók esélyeinek javítása és a tanári együttműködésre ösztönzés terén is.
- A vezetők a tananyagfejlesztés hasznosságát a többi tevékenységhez képest közepesnek ítélik. A továbbképzésnél és az eszközbeszerzésnél valamivel kevésbé hasznosnak (a fenti lélektani utalás itt is érvényes), a minőségfejlesztésnél és a külföldi tanulmányutaknál viszony valamelyest hasznosabbnak. Az igazgatók megosztottsága azonban kiviláglik abból a tényből, hogy a tananyagfejlesztést szinte pontosan ugyanannyian sorolták a megadott hat elem közül az első, a második, a harmadik, a negyedik, az ötödik és a hatodik helyre.

A helyzetértékelő vizsgálat célcsoportok szerinti összegzése

Diákok – kilencedikesek

- A 9. osztályosok háromötöde jelentkezett első helyen abba az intézménybe, ahová jelenleg jár, egytizedük járt már valamilyen más középfokú intézménybe. 83%-uk arra a szakmacsoportra, amelyekre jelentkezett.
- A diákok leginkább barátaiktól, ismerőseiktől értesültek a szakiskolai továbbtanulási lehetőségről (38%), de egyharmadnyian az általános iskolai tanáraik ajánlását is figyelembe vették, illetve szülei javaslatát is megfogadták. A média és az internet szerepét a tájékozódásban kevesen említették.

- A kilencedikesek fele az első félév után olyannal látja iskoláját, mint amilyennek gondolta a jelentkezés idején, kétötödüknek jobb tapasztalatai voltak előzetes várakozásaikhoz képest.
- A kilencedikes diákok 56%-a bukott már meg félévkor, 26%-uk pótvizsgázott sikeresen év végén, s 26%-uk ismételt évet valamikor tanulmányai során. Összeségében a kudarcosok aránya majd kétharmadnyi. Tanulmányi teljesítményükkel közepes mértékben elégedettek a diákok (a szórás igen nagy).
- A diákok a legfontosabb közismereti tárgyak esetében úgy érzik, hogy azt iskolájukban a tanárok elég jól tanítják, annak ellenére, hogy azokat kevésbé tartják érdekesnek, s általában kevésbé is szeretik. Kivételt ez alól a szakmai alapozó tárgyak jelentenek, ezeket a diákok általában jobban is szeretik, s érdekesebbnek is tartják. Ugyanez azonban nem mondható el a pályaaorientációra, amelynek megítélése a közismereti tárgyakéhoz hasonló.
- A diákok beszámolóí alapján elmondható, hogy az SZFP keretében a tanárok által megismert új kooperatív módszerek elterjedése igen lassú. A három vizsgált tantárgy - a magyar, a matematika és az idegen nyelv - esetében az derült ki, hogy a tanári magyarázat a leggyakrabban alkalmazott tanítási módszer, s ezt követi a szóbeli feleltetés (a matematika kivételével) és a házi feladatok ellenőrzése-értékelése, valamint a szemléltetés. Döntően tehát még mindig a klasszikus, frontális módszerrel tanítanak a tanárok a legkritikusabb 9 osztályokban is. A számítógép használata egyik tárgy esetében sem jellemző tanórán, ugyanakkor a diákok fele hetente használja az iskolában a számítógépet egyéb órákon, egyéb alkalommal.
- Az intézményekben tanuló 9-esek 39%-a biztosan, ugyanekkora hányada pedig valószínűleg ismét ugyanezt a szakiskolát választaná, a szakmacsoport esetében pedig 46, illetve 26% ez az arány. Az iskolára vonatkozó pozitív indoklások között a „jó közösség”, a jó tanár-diák kapcsolat szerepelt a leggyakrabban említettek között. A kevésbé pozitív válaszok ugyancsak részben az osztályközösségre, az iskola légkörére vonatkoztak, ugyanakkor itt az iskolával kapcsolatban a családottság is nagy szerepet kap, hiszen a tanulók egy része ténylegesen nem választotta az intézményt, hanem „kényszerből” került oda.
- A kilencedikes szakiskolások több mint négyötöde szeretne majd valamikor érettségit tenni, sőt kétharmaduk most azt tervezi, hogy rögtön a szakmunkás-bizonyítvány megszerzése után újból az iskolapadba ül majd. A 9-es diákok 37%-a pontosan tudja már, milyen foglalkozást szeretne magának, 58%-uk nagyjából tisztában van ezzel, 5%-uk azonban még bizonytalan.
- A diákok 38%-a biztos abban, hogy elvégzi majd a szakiskolát és szakmunkásbizonyítványt fog szerezni, s további 57%-uk is valószínűnek tartja azt. Mindössze néhányan gondolják úgy, hogy nem valószínű az iskola elvégzése.
- A tanulók közel fele alacsony szociális intelligenciával rendelkezik, közel 50%-a közepes tartományba tartozik és mindössze 1,8%-uk rendelkezik magas szoci-

ális intelligenciával. Ez azt jelenti, hogy a diákok ezen a téren jelentős fejlesztésre szorulnak, hiszen a későbbiekben nagymértékben kihatással lesz mind a magánéletükben, mind a szakmai pályafutásuk során társas kapcsolataikra. Az SZFP-ben részt vevő diákok magasabb átlagot értek el a kapcsolatteremtés dimenzióban és a szociális intelligencia átlagpontjában egyaránt a kontrollcsoporthoz képest.

- A tanuló motivációjának vizsgálata azt mutatja, hogy a tanulásban a legerősebben megjelenő motívum a tanulás gyakorlati hasznának felismerése. Ezenkívül a pozitív motívumok közül erősen megjelenik a tanulás személyiségfejlesztő hatása, valamint a tartalom iránti érdeklődés. Érdemes felhívni a figyelmet arra, hogy a második legerősebben megjelenő motívum egy negatív, elkerülő motívum, a lustaság, szorgalomhiány. Különösen jelentős ez azért, mert a diákok ezen csoportja felismerte, hogy a tanulásban a saját lustaságuk a legnagyobb akadályozó tényező.
- A kilencedikes tanulók 77,9%-a érzékelő, azaz az adatokat érzékelés útján szerzi meg, ezeket használja fel a tanulás során, a tényekre, megfigyelésekre alapoz. 79,9%-uk vizuális típusú, azaz az ábrák, grafikonok, képek segítségével tud jobban tanulni. A diákok 72,5%-a aktív, azaz inkább cselekedni szeret, a másokkal való közös munkában tud tanulni, az egyéni önálló munkát nem szereti, távol áll tőle az önálló tanulás képessége. A diákok 76,3%-a szekvenciális stílust mutat, inkább a lineáris kapcsolatokat szereti, a kis kapcsolódó darabokat teszi egymás után, így alakítja a tanulási folyamatot.

Diákok – tizenegyedikesek

- A tizenegyedikes diákok 53%-a első helyen jelentkezett a szakiskolába, 12%-uk ugyanakkor igazából nem is ebbe az intézménybe jelentkezett, egyötödük járt már valamilyen más középfokú intézménybe is.
- A Szakiskolai Fejlesztési Programban részt vevő diákok 84%-a azt a szakmát tanulja, amire jelentkezett, 16%-uk azonban nem. A szakiskolások fele úgy véli, az iskola nagyjából megfelel előzetes várakozásainak, ugyanannyian számítottak jobbra, mint ahányan rosszabbra.
- A diákok 62%-a bukott már meg félévkor, 28%-uk pótvizsgázott sikeresen év végén, s 23%-uk ismételt már évet valamikor tanulmányai során. 27% azoknak az aránya, akik már elkezdtek valamilyen szakközépiskolát vagy gimnáziumot, de nem tudták azt befejezni. Csakúgy, mint a kilencedikesek, a 11.-es diákok is közepes mértékben elégedettek tanulmányi teljesítményükkel.
- A számítógéphasználat leginkább otthon elterjedt, csupán a diákok egyharmada nyilatkozott úgy, hogy otthon nem szokott számítógépezni, az iskolán belül pedig inkább a tanórán kívüli használat a jellemző. A legkevesebben e-mail írására (37%) szokták használni a gépet, a legelterjedtebb pedig a számítógépes játék, amelyet a diákok 76%-a említett meg, az interneten való szörfölést pedig 71%.

- A szakmai tárgyak esetében a tanári magyarázatot említették a diákok a leggyakoribb tanítási módszerként, s ezt követik a számonkérési formák (a szóbeli feleltetés, a röpdolgozat-íratás), illetve a szemléltetés. A kooperatív módszerekkel történő tanulás, illetve a számítógéphasználat a szakmai órákon elenyésző. Csakúgy, mint a kilencedikesek esetében a közismereti tárgyaknál, egyelőre a szakmai tárgyak oktatásában sem történt komoly módszertani változás a program intézményeiben.
- Az intézményértékelés szempontjai közül a diákok a szakmaválasztékot ítélték meg a legkedvezőbben, több kritika érte ugyanakkor a számítógép-használatot, a nyelv-tanítást, illetve a tanárok hozzáállását.
- A diákok egynegyede biztosan, háromötöde valószínűleg ismét ugyanezt a szakiskolát választaná, ha újra tehetné, a tanult szakma esetében 47%, illetve 27% a megfelelő arány.
- A diákok a jó szakmunkás jellemzőjének leginkább a megfelelő szakmai képzettséget, az új technológiák ismeretét és az önálló munkavégzés képességét tartják. Kevesebben vélik úgy, hogy a számítógépes ismeretek, a nyelvtudás és a folyamatos szakmai továbbképzés is a szakmunkásokat jellemző fontos tulajdonságok közé tartoznak, bár mintegy egyharmadnyian ezt is a nagyon fontos jellemzők közé sorolták. A szakmai gyakorlatról a diákok alapvetően jó véleménnyel vannak, ezen belül is leginkább a gyakorlatvezető munkájáról és a szakmai fortélyok megismerésének lehetőségéről.
- A 11. osztályosok háromnegyede szeretne majd valamikor érettségit tenni, s 36% azok aránya, akik pontosan tudják már, milyen foglalkozást szeretnének maguknak. A diákok 29%-a úgy érzi, hogy ezen tervei megvalósulását az iskola teljes egészében segíti, 60%-uk szerint inkább segíti azt, s kevesen gondolják úgy, hogy jelenlegi iskolájuk akadályozná őket terveik megvalósításában. A diákok 42%-a biztos abban, hogy elvégzi majd a szakiskolát és szakmunkásbizonyítványt fog szerezni, s további 56%-uk is valószínűnek tartja azt. Mindössze néhányan gondolják úgy, hogy nem valószínű az iskola elvégzése. Az iskola elvégzése utáni konkrét terveket tekintve a közvetlenül a végzés után munkába állni szándékozók aránya valamivel magasabb, mint azoké, akik tanulni szeretnének.
- A 11-es tanulók 49,3%-a alacsony szociális intelligenciával rendelkezik, közel 47,44%-a közepes tartományba tartozik, és mindössze 3,26%-uk rendelkezik magas szociális intelligenciával.
- Csakúgy, mint a kilencedikeseknél, a tanulás iránti legerősebb motiváció a tanulás gyakorlati hasznának felismerése, de a második legerősebb motívum a szorgalom hiánya. Ugyanakkor a pozitív motívumok közül erősen megjelenik a tanulás személyiségfejlesztő hatása, valamint a tartalom iránti érdeklődés.
- A tanulás iránti attitűdöt vizsgáló kérdőívben a tanulás mozgatójaként a továbbtanulási szándék jelent meg legtöbbször, legkevesebbszer pedig a társas csoportban betöltött pozíció. Ennek vélhetően az az oka, hogy a kortárs csoportban

betöltött szerep, pozíció nincs közvetlen kapcsolatban a tanulmányi eredménnyel. Említésre méltó, hogy a magasabb tanulmányi átlaggal rendelkező tanulók a tanulás iránti attitűdjük meghatározójaként a jutalom motívumát leszámítva minden kategóriával (továbbtanulás, érvényesülés, magasabb iskola, érdeklődés, kutatás, elmélyülés, kitartó munka, pozíció elfoglalása az osztályban, jó jegy az iskolában) kapcsolatot mutat. Ugyanez mondható el a nem tekintetében is.

- A vizsgált mintában a tanulók 86,2%-a érzékelő, azaz az adatokat érzékelés útján szerzi meg, ezeket használja fel a tanulás során, a tényekre, megfigyelésekre alapoz. 78,7%-uk vizuális típusú, azaz az ábrák, grafikonok, képek segítségével tud jobban tanulni. A diákok 77,8%-a aktív, azaz inkább cselekedni szeret, a másokkal való közös munkában tud tanulni, az egyéni önálló munkát nem szereti, távol áll tőle az önálló tanulás képessége. A tizenegyedikesek 74,3%-a szekvenciális stílust mutat, inkább a lineáris kapcsolatokat szereti, a kis kapcsolódó darabokat teszi egymás után, így alakítja a tanulási folyamatot.
- A háttérváltozók közül csak a tanulmányi átlaggal találtunk szignifikáns kapcsolatot, azaz akinek magasabb a tanulmányi átlaga, az inkább reflektív tanuló, tehát képes és preferálja az elmélyült, egyéni tanulást. Ez azért fontos, mert az SZFP egyik célkitűzése az egyéni tanulási hajlandóság javítása, amely a fenti eredmények fényében kiemelt célként kell, hogy szerepeljen. A későbbi tanulmányi eredményesség szempontjából a reflektív tanulási stílus lehet hatékonyabb, ezért a jelenlegi állapotban jelentős változásra van szükség, amelyre az SZFP lehetőséget nyújthat a részt vevő diákoknak.

Tanárok

- A pedagógusok többsége a számítógépet a legalapvetőbb funkciókra (pl. levelezés, órai felkészülés, szakmai információszerzés) kisebb-nagyobb rendszerességgel használja: mindössze 16% volt azoknak az aránya, akik a hetenkéntinél ritkábban vagy egyáltalán nem használják a számítógépet. A megkérdezettek felének van e-mail címe otthon, s csaknem ugyanennyiüknek a munkahelyükön.
- Az elmúlt hét évben szaktárgyi típusú továbbképzésen vett részt a tanárok legtöbbször (háromötöd), tantárgyi, számítástechnikai továbbképzésen is hasonló arányban jártak, pedagógiai módszertani továbbképzésen a tanárok 56%-a vett részt.
- A tanórán alkalmazott módszerek közül a tanári magyarázatot említették a legtöbbször a leggyakrabban alkalmazott módszerek között (71%), a házi feladatok ellenőrzése, értékelése a pedagógusok kétharmadánál gyakori vagy szinte mindennapos tevékenység, s hasonló arányban szerepel a szemléltetés is a tanítási gyakorlatban. A legtöbbször a projekt módszerrel és a számítógépes tananyagfeldolgozással kapcsolatban említették, hogy azokat soha nem használják. A válaszok tehát összecsengenek a diákok tapasztalataival. Nyilvánvaló,

.....

hogy a program további legnagyobb feladata a módszertani képzések gyakorlatba történő átültetésének segítése.

- A szakmai oktatásban részt vevő pedagógusok oktatási és nevelési tevékenységüket egyaránt a közepesnél valamivel jobbnak értékelik. Az oktatási tevékenység hatékonyabbá tételét a tanulói érdeklődés hiánya nehezíti leginkább, ezt az érintettek 61%-a megemlítette. A tanulók gyenge alapképzettsége, a nagy osztálylétszám, valamint a túlterheltség ugyancsak hozzájárulnak ahhoz, hogy a pedagógusok oktatási tevékenységét megnehezítsék.
- A pedagógusok túlnyomó többsége az oktatáson kívül a nevelésben, az iskola és a család közötti együttműködés erősítésében is látja feladatát: komoly magatartásbeli, életviteli problémák esetében szinte valamennyien kötelező érvényűnek érzik azt, hogy jelezzék azt a szülők felé, vagy szakember segítségét kérik.
- Az SZFP-vel kapcsolatos tájékoztatás, szakmai munka kapcsán a tanárok nem mondhatók minden szempontból elégedettnek, különösen a tananyagfejlesztés és az új módszerek alkalmazhatóságának a megítélése kapcsán volt kedvezőtlenebb az értékelés.
- A tanárok 63%-a említett valami olyan hiányosságot, amelyik szerinte akadályozza a program megvalósítását, egyharmaduk az információhiányt említette, az eszközhíányt, eszközbeszerzést egyötödük nevezte meg, míg a csoportbontás problémáit és a tanárok hozzáállását egytizedük említette.
- A szakiskolai tanárok túlnyomó része az igazgató megkeresésére vett részt a továbbképzéseken, néhányan a munkaközösség-vezető kérését említették, vagy önként jelentkeztek. A továbbképzéseken részt vevők általában tájékoztatják kollégáikat az ott tanultakról, bár leginkább szóban, kevesen írnak beszámolót vagy tartanak formalizált tájékoztatót.
- A Programban részt vevő iskolák tanárainak a programmal kapcsolatos attitűdje pozitív, többségük nem csupán elfogadja, hanem támogatja is a folyamatokat.
- A változások kapcsán felmerülő problémák közül a tanárok a vezetőkhöz hasonlóan leginkább az eltérő szervezeti és csoportérdekek megjelenését érzékelik. Tekintettel arra, hogy a vezetők attitűdvizsgálata is hasonló eredményre vezetett, valószínűsíthető, hogy aktuálisan a legkomolyabb problémát a résztvevők számára ez a szegmens jelenti.
- A tanárok a versengést mint konfliktuskezelési módot nem használják. A versengés a saját igazáért való kiállást, az egyéni szándékok érvényesítését jelenti, amely alkalmazásának hiánya eredhet abból, hogy az iskola egy védett versenymentes környezet, mely nem teszi szükségessé ezt számukra. Mindazonáltal olyan helyzetekben, ahol határozott állásfoglalásra és önérvényesítésre van szükség, ebből adódóan hátrányt szenvedhetnek.
- A konfliktuskezelési módok közül a tanároknál leginkább az elkerülés jelenik meg, amely a konfliktusokból való kilépést, a konfliktusok elkerülését, egymással, mint „hímes tojással” való bánást jelenti. Másodsorban – mint konfliktuske-

zelési módot – még a problémamegoldást részesítik előnyben, amely szélsőséges esetben a problémák túlzott elemzését, a kockázatok minimálisra csökkentésének igényét, a felelősség elmosását, a döntés halogatását jelentheti. Mindkét megoldási mód azért merülhet fel problémaforrásként, mert a vizsgált mintában nagyon homogén módon jelenik meg, így előfordulhat az, hogy ha egy tanári kollektívában túlnyomó többségben vannak az ilyen típusú tanárok, akkor ez a változások bevezetésekor a döntések elodázásához, az új dolgok halogató bevezetéséhez vezethet.

- A pszichés immunrendszer vizsgálata során arra kerestük a választ, hogy melyek azok a személyiségdimenziók, amelyek a stresszel való megküzdésben szerepet játszanak. Az eredmények alapján a tanárok általánosságban magas pontokat ért el, ami a pszichés ellenálló képesség magas fokát jelenti. Ez fontos azokban a munkakörökben, amelyek magas stresszterheléssel járnak. A tanárok többsége a forrásmobilizálás faktorban kiemelkedő pontot ért el. Ez azt jelenti, hogy a tanárok hatékonyan képesek aktualizálni tanult vagy önmaguk gyártotta terveiket, megoldási módjaikat, azokat az eszközöket, amelyekkel céljaikat sikeresen elérhetik. Az általunk vizsgált szakiskolák tanárai az optimizmus kategóriában érték el a legalacsonyabb pontot. Ez a skála a pozitív következmények, a kedvező változások elvárása és elővételezésére való hajlamot méri. A magas pontértékkel bíró személy sikerorientált, reményteli és tapasztalataiból építkezően optimista nehezített alkalmazkodási feltételek esetén is. Az alacsonyabb pontszám előrevetítheti a változások kapcsán, hogy nem feltétlenül pozitív várakozásokkal tekintenek az új feladatokra, bár az attitűd kérdőív alapján ez nem igazolódott.

Szakmai gyakorlati oktatók

- A megkérdezett oktatók jelentős része nem használja a számítógépet, de legalábbis nem napi vagy heti rendszerességgel. Azok között, akik használnak számítógépet, leggyakoribb a tanításhoz szorosan kapcsolódó használat; részben a tanórai felkészülésre, részben a tanításhoz kapcsolódó szakmai jellegű információcserére veszik azt igénybe. Az e-mail küldés és levelezés céljából gépet használók aránya ennél alacsonyabb, s még kisebb azoknak a száma, akik chat-elésre vagy játékokra veszik igénybe a számítógépet. A megkérdezett gyakorlati oktatók egyharmadának van e-mail címe otthon, s 24%-nak a munkahelyén, mindkettő helyen egyszerre pedig egytizedüknek.
- A kérdezettek egy jelentős része (45%) semelyik idegen nyelv esetében nem jelölt meg nyelvtudást, nyelvismeretet.
- A szakmai tárgyakat oktatók közül a legtöbben a számítástechnikai képzést (39%), a szaktárgyi, tantárgyi továbbképzést (37%), illetve a diplomaszerezést (35%) emelték ki a legutóbbi 7 év képzési tevékenységei közül. Az oktatók egyötöde azonban az általunk felsoroltak közül egyet sem neveztek meg, tehát valószínűleg nem volt továbbképzésen a Programon kívül az utóbbi hét évben.

- A szakmai gyakorlat oktatása során a kérdezettek 88%-a sorolta a legfontosabb szempontok közé azt, hogy felkészítse a tanulókat a majdani munkavállalásra, 83–83%-nyian érzik alapvetően fontosnak, hogy fegyelmezettségre, pontosságra neveljék őket, illetve azt, hogy megszerettségükkel a szakmát. Ennél valamivel kevesebben tartják nagyon fontosnak, hogy megmutassák a szakma fortélyait, azt, hogy külön is segítsék a hátrányos helyzetűeket, s hogy alapos elméleti ismereteket adjanak a gyakorlati tudás mellé.
- Az oktatók kétharmada válaszolt úgy, hogy az utóbbi 5 évet tekintve változott az oktatói gyakorlata. A változások többsége módszertani jellegű volt, de többen voltak, akik a szemléltetésnek tulajdonítanak a korábnál nagyobb fontosságot a munkájukban, vagy az új eszközök használatát említették. A jelenlegi tanév időszakát tekintve a szakmai gyakorlatot oktatók 37%-a számolt be változásról a szakoktatói gyakorlat szempontjából. A változások alapja leginkább a módszertani elemekben keresendő, a kiváltó okok között az új módszerek megismerése szerepelt a leggyakrabban említettek között.
- Ugyanakkor a jelenlegi oktatói gyakorlat nagymértékben preferálja a magyarázatot, a szemléltetést, a gyakorlást (akár párokban is), kevésbé részesíti viszont előnyben a számítógéppel segített tananyag-feldolgozást, a projekt módszert, a röpdolgozatot, a szakmához kötődő játékot. A hatékonyság szempontjából kedvezőbb értékelést kapott a tanári kísérlet, szemléltetés, mint a tanári magyarázat, ennek ellenére a napi gyakorlat inkább ez utóbbit részesíti előnyben.
- A szakmai oktatásban részt vevő pedagógusok oktatási és nevelési tevékenységüket egyaránt a közepesnél valamivel jobbnak értékelik, de nagyon hatékonynak mindössze egytizedük-egyötödük. Az oktatási tevékenység hatékonyabbá tételét a tanulói érdeklődés hiánya nehezíti leginkább, a korszerűbb gépek, szemléltetőeszközök hiánya kevésbé.
- A megkérdezett oktatók kétötöde még nem került közelebbi munkakapcsolatba a Programmal. A többiek leginkább valamely komponens/projekt szakmai munkájában (pl. tananyagfejlesztés) munkálkodtak (36%). A tanártovábbképzések valamelyikén egynegyednyien vettek részt, s ennyien jelezték azt is, hogy tanítanak valamilyen SZFP-s osztályban. Az oktatók több mint fele semmilyen információval nem rendelkezik más intézmények SZFP-s tapasztalatairól. A szülők, a munkaadók, a fenntartók és a külső gyakorlóhelyek programmal kapcsolatos magatartását a kérdezettek mintegy fele nem tudta érdemben megítélni.
- A gyakorlati oktatók csakúgy, mint az elméleti tanárok alapvetően pozitív attitűddel rendelkeznek a változások iránt, konfliktuskezelési technikáik is hasonlóak. A tanárok általánosságban magas pontokat értek el, amely a pszichés ellenálló képesség magas fokát jelenti, amely fontos azokban a munkakörökben, amelyek magas stresszterheléssel járnak. Az oktatók többsége a forrásmobilizálás faktorban kiemelkedő pontot ért el. Ez azt jelenti, hogy az oktatók hatékonyan képesek

aktualizálni tanult vagy önmaguk gyártotta terveiket, megoldási módjaikat, azokat az eszközöket, amelyekkel céljaikat sikeresen elérhetik.

- Az általunk vizsgált szakiskolák oktatói a szociális forrásteremtés kategóriában érték el a legalacsonyabb pontot, azaz a stresszel való megküzdéshez nem képesek a velük együttműködőkből és önmagukból olyan képességeket feltárni, amelyek a helyzet megoldását segíthetik elő. Az oktatók körében minél magasabb az oktató életkora, annál kevesebb pontot értek el a koherencia-skálán. Ez a skála azt mutatja, hogy milyen bennünk a velünk történetek megértésére való igény és képesség, mennyire vagyunk biztosak abban, hogy a külső és belső környezetünk változásai előre jelezhetőek, és mennyire erőteljes a hit abban, hogy a dolgok úgy alakulnak, mint ahogy az ésszerűen elvárható. A magas koherenciaérzéssel bíró személy az élet nehéz pillanatait kihívásnak tekinti, és elkezdti a helyzet értelmét keresni, nem menekül előle. Ezzel szemben az oktatóknál az életkorral ez a dimenzió egyre kevésbé kapott magas értékeket, amelynek megakadályozására hasznosak lehetnek a program személyiségfejlesztést célzó eljárásai. Ez annál is inkább fontos, mivel a gyakorlati oktatók átlagéletkora már most is magas: ha nem sikerül „fiatalítani” körükben, akkor egyre nagyobb arányukat fogja érinteni ez a probléma.

Intézményvezetők

- A vezetők a Szakiskolai Fejlesztési Program legfontosabb céljaiként a szakképzés megújítását, a pedagógusok módszertani munkájának a fejlesztését, illetve a tárgyi feltételek javítását nevezték meg. Ez azt jelzi, hogy a fejlesztések intézményi gyakorlatba történő átültetésének egyik legfontosabb szereplői, az intézményvezetők tisztában vannak a Program alapvető céljaival.
- Az intézményvezetők SZFP-vel kapcsolatos elvárásai között a leggyakrabban a szakmai és módszertani fejlesztések, valamint a tanulói igények jobb kielégítése szerepeltek, a többihez képest kevésbé hangsúlyos szerepet kaptak az intézmények részéről a munkaerő-piaci szempontok, a túl- vagy alulképzett munkanélküliek számának csökkentése, továbbá a szülőkkel való jobb együttműködés, s az intézmény menedzsmentjének fejlesztése. Az előzetes várakozásokhoz képest a program jelenlegi állása szerint a megvalósulás mértéke nem túlságosan hízalgó: az ötfokú skálán csaknem minden szempontot jóval alacsonyabb (sok esetben egy egész osztályzattal alacsonyabb) értékkel illették. A megvalósulás tekintetében az eszközfejlesztéssel kapcsolatos vélekedések tekinthetők a legpozitívabbnak, a tananyagfejlesztés és a módszertani fejlesztés célkitűzései ugyanakkor az intézményvezetők véleménye szerint ez idáig még nemigen értek célba.
- A felkeresett intézmények mindegyikében egyszemélyi felelős vezető irányítja a Szakiskolai Fejlesztési Programot, aki jellemzően az igazgatóhelyettes vagy az igazgató. Az intézményen belül az egyes komponenseket illetően feladatmegosz-

tás van, alapvetően komponensenként, projektenként külön-külön csapatban dolgoznak.

- Az „A” komponenssel kapcsolatos, eddig még nem teljesült elvárások közül a vezetők leginkább az elsajátított módszerek alkalmazását, bemutatását hiányolják.
- A tantervek bevezetésével kapcsolatos tapasztalatok azt mutatják, hogy kezdeti nehézségekre minden tantárgy esetében számítani kell. Ezek a nehézségek többnyire nem a pedagógusok oldaláról, sőt nem is a taneszközök oldaláról jelentkeznek, hanem egyrészt a tankönyvhiány révén, másrészt csoportbontási problémákból adódóan.
- Az intézményvezetők eltérően értékelték azt, hogy a Szakiskolai Fejlesztési Programnak mely elemét érzik a leghatékonyabbnak, s melyiket a legkevésbé. Lényegében csak egyetlen elem esetében van némi konszenzus, nevezetesen abban, hogy a minőségfejlesztést, intézményfejlesztést a legtöbb intézmény valamivel hátrébb rangsorolja. Kedvezőbb átlaghelyezést kaptak viszont a tanártovábbképzések és az eszközbeszerzések.
- A szakiskolai programban részt vevő iskolák vezetőinek a programmal kapcsolatos attitűdje pozitív, többségük nem csupán elfogadja, hanem támogatja is a folyamatokat. Ez a támogatás nélkülözhetetlen a program sikeres végrehajtásához, hiszen a vezetői elkötelezettség képezi a bevezetett változások működőképességének alapját.
- A változások kapcsán felmerülő problémák közül a vezetők leginkább az eltérő szervezeti és csoportérdekek megjelenését érzékelik. Ezek az eltérő csoportérdekek és személyes motivációk nem segítik a változások gyors és hatékony lebonyolítását. Amennyiben a vezetők érzéseibe beigazolódnak, és a változások csoportérdekekkel vagy személyes célokkal ütköznek, burkolt ellenállást váltanak ki, amely a látszólagos együttműködés mellett a változások valódi érvényre jutásának meggátolását eredményezi. Az ellenállást abban az esetben is fel kell tudják ismerni, amennyiben nem ölt nyílt formát, hanem informális módon jelentkezik. A burkolt ellenállások felismerése, kezelése a vezetők részéről alapos felkészültséget igényel. Valamennyi változás érdekütközésekkel jár, ezért a menedzsmentnek előre fel kell készülni (a vezetőket fel kell készíteni) a változási folyamatot kísérő konfliktusok értékteremtő feloldására. Figyelembe kell venni, hogy a változásban érintettek a szervezet különböző szintjein dolgoznak, különböző felelősségi körökben, ebből kifolyólag különböző módon látják egy-egy szituációt.

Gyakorlati helyek, munkaadók

- A munkaadók véleménye a helyi munkaerőpiacról az, hogy több szakmunkás-álláshelyre lenne szükség, és lenne jelentkező minden állásra, ha jobban megfigyelnék a dolgozókat. Ugyanannyian értenek egyet azzal, mint amennyien nem

tartják igaznak azt, hogy a jelenlegi álláshelyek nem tölthetők be jól képzett szakmunkásokkal, mert a képzésből nem megfelelő tudással kerülnek ki a fiatalok. Nyilvánvalóan van olyan szakma, van olyan térség, amire ez az állítás igaz, és van olyan, amire nem.

- A vállalatok, vállalkozások 62%-a egy szakiskolával van képzési kapcsolatban, egyharmaduk azonban többel is. A gyakorlati képzés a képzőhelyek 21%-ában folyik önálló tanműhelyben.
- A megkérdezett vállalkozások szakképzésbe való bekapcsolódásának egyik legfőbb motivációja az, hogy saját munkaerőpótlásukat saját technológiájuk megismertetésével biztosítani tudják, s ezáltal a cég iránt lojális, képzett munkaerőt kapjanak. A képzőhelyek egy része számára a hagyomány és egyfajta külső nyomás (az iskolák, illetve a szülők, tanulók részéről) is motiváló tényezőként hat, a közvetlen gazdasági haszon azonban kisebb arányban szerepel közöttük.
- Az egy oktatóra (képzésben részt vevő gyakorlatvezetőre) jutó tanulószám átlagos mértéke 5,2 fő, egyes szakmákban azonban ennek a duplája is előfordul. A cégek többségénél található valamilyen oktatói vagy más speciális ismerettel bíró szakember, a felmérésben szereplő vállalkozások egynegyede azonban egyáltalán nem rendelkezik ilyenekkel.
- A vállalkozások 48%-a a jövőben bővíteni kívánja a gyakorlati képzésben részt vevő diákok számát. A felmérésben szereplő vállalkozások negyötöde legfeljebb 20 tanulót képez. Amennyiben a tanulók számát összevetjük az „ideális körülményeket” jelentő arányszámokkal, illetve a jelenlegi feltételek mellett képezhető maximális arányszámokkal, akkor azt találjuk, hogy mind a tényleges kapacitások, mind pedig az ideális lehetőségek több tanuló képzését is lehetővé tennék.
- Az iskolák által ajánlott vizsgált gyakorlati helyek háromötödében tudtak az SZFP létezéséről. A Programot valamelyest ismerők több mint fele tudott konkrétumokat is, a legtöbben az eszközfejlesztésről és a módszertani fejlesztésről hallottak, egyötödük a tapasztalatcserét is megemlítette. A vállalkozások döntő többsége az iskola gyakorlati oktatásvezetőjétől kapott információkat a Programról.
- A felkeresett cégek új szakmunkás-munkaerő felvételekor nagy elvárásokat támasztanak a jelentkező szakképzettségével, szakmai alapismereteivel, továbbá az önálló munkavégző képességével, a másokkal, feletteseivel való együttműködés képességével, rugalmasságával és motiváltságával kapcsolatban, mindezek azonban gyakorlatban nem mindig vagy nem teljes mértékben teljesülnek. A munkáltatók által valamivel kevésbé igényelt a nyelvtudás, átképezhetőség, számítógépes ismeretek, szakmai fortélyok ismerete, a több szakmához értés. Mindazonáltal úgy tűnik, hogy még ezek az alacsonyabb szintű elvárások sem teljesülnek eléggé a gyakorlatban, a munkaadók szerint különösen az idegennyelvtudás tekintetében vannak komoly hiányosságok.

- A frissen végzett szakmunkások leginkább az átképezhetőségben, tanulékony-ságban, a számítógépes ismeretek és a nyelvtudás terén jobbak, mint a régebben végzettek. A frissen végzett szakmunkásokkal kapcsolatos negatív tapasztalatok között szerepelt a széles szakmai alapismeretek hiánya, s csaknem ugyanennyi-en az önálló munkavégzésre való alkalmatlanságot, illetve a speciális fortélyok nem ismeretét is megemlítették.
- A helyi szakmunkásképzés gyenge pontjaként minden második gyakorlólhelyen a tanulók alapképzettségével kapcsolatos problémákat említették meg, minden harmadik helyen pedig a gyakorlatban eltöltött idő rövidejére hívták fel a figyelmet.
- A program alapvető céljai tehát munkaerő-piaci szempontból relevánsak, a diákok önállóságának, kooperatív készségeinek erősítésében, alapismereteik, szakmai és gyakorlati tudásuk színvonalának emelésében még mindig sok a tennivaló.

Szülők

- A szakiskolás diákok egyharmadának szülei számára komoly anyagi nehézséget jelent a gyermekek iskoláztatása, a szülők több mint fele elviselhetőnek tartja ezeket a terheket.
- A szülők egyharmada nagyon elégedett szakiskolába járó gyermeke idei tanulmányi eredményeivel, a szülők fele többé-kevésbé elégedett azzal, egyötödük azonban egyáltalán nem elégedett. Az iskolai időszakokra visszatekintve úgy tűnik, hogy az általános iskola felső tagozata a legkritikusabb a tanulmányi eredmények szempontjából: a szakmunkástanulók szüleinek többsége ekkor szembeül leginkább gyermeke kudarcaival.
- A szakmaválasztáskor a munkaerő-piaci szempontok, a kereseti viszonyok, a majdani szakmai vagy tanulmányi továbblépés lehetősége a szülők csaknem fele számára volt rendkívül fontos, a szakma divatossága, illetve az azzal járó munka fizikai jellege, „nehézsége” kevésbé befolyásolta a szülőket.
- A kilencedikes diákok szüleinek csak egyötöde elégedne meg azzal, ha gyermekük – ezt az iskolát befejezve – szakmunkás-végzettséget szerezne. A szülők háromötöde szeretné, ha a szakiskola elvégzése után le is érettségizne majd, 16%-nyian pedig még ennél is magasabb iskolai végzettséget szeretnének gyermeküknek.
- A 11-es diákok szüleinek 80%-a szeretné, ha gyermeke a jelenleg tanult szakmájában dolgozna, s mindössze egytizedük gondol arra, hogy új szakmát kellene tanulnia. A majdani munkavégzéssel kapcsolatban a legtöbb szülő ugyanakkor úgy vélekedett: mindegy, milyen munkát végez gyermeke majd, csak meg tudjon élni belőle. Ennek persze némileg ellentmond az, hogy a szülők kétötöde nem fizikai munkát szán gyermekének. A kilencedikes diákok szülei közül kevesebben,

- de a 11-es diákok szüleinek már 45%-a pártolná, ha gyermeke vállalkozó lenne, egyharmaduk pedig a külföldi munkát is jó ötletnek tartja.
- A szülők alapvetően elégedettek a szakiskolák által nyújtott szakmaválasztékkal, az oktatott szakmákkal. Kedvezőtlenebb a véleményük a számítógépes ismeretek megszerzhetőségét, a használható nyelvtudást tekintve, de a pályaválasztási döntések meghozatalát és a diákok egymás közötti, valamint a tanárok és a diákok kapcsolattartását illetően is kritikával éltek a szülők.
 - A szülők 22%-a növelné a szakmai elméleti tárgyak óraszámát, 42%-a pedig a szakmai gyakorlati tárgyak óraszámát.
 - A 11-es diákok szüleinek háromötöde úgy véli, hogy az iskola teljesen felkészíti gyermekét a későbbi sikeres munkavállalásra, egynegyedük lát ugyan problémákat e téren, de mindössze 6%-nyian vélik úgy, hogy az iskola annak ellenére nem teszi ezt meg, hogy feladata lenne. A szülők a megfogalmazott kritikák ellenére tehát alapvetően lojálisak, elégedettek a szakképző intézményekkel.
 - A szülők egyharmada tud arról, hogy gyermeke iskolája részt vesz a Szakiskolai Fejlesztési Programban. A Szakiskolai Fejlesztési Programról a legtöbben a gyermek osztályfőnökétől, illetve magától a gyermektől tájékozódott. A magukat tájékozottnak tekintő szülők töredéke tudott csak konkrétumot mondani a program céljairól, tevékenységeiről.

Fenntartók

- A várható beruházások szempontjából a fenntartók közül az önkormányzatok nyilatkoztak optimistán, hiszen az elkövetkező 2-3 év távlatában sokkal többen számítanak valamilyen nagyobb beruházásra, mint akik nagyobb létszámleépítést tartanak valószínűnek. Az elmúlt 1-2 év beruházásai átlagosan 316 munkahelyet hoztak létre, leginkább a szolgáltatások területén. Az elkövetkező 2-3 év beruházásai a tervek szerint átlagosan 384 munkahelyet jelentenek majd az önkormányzatok jelenlegi elképzelései szerint. A beruházások nagyobb része továbbra is a szolgáltatások körében várható, de az építőipar és a gépipar is megjelenik közöttük, míg a várható leépítéseknek minden bizonnyal inkább az ipari ágazatokban lévő munkahelyek esnek áldozatul.
- A fenntartók átlagosan közel 10 középfokú oktatási intézmény fölött gyakorolnak finanszírozási és felügyeleti jogot. Az utóbbi 2-3 évben az oktatási intézményhálózatban a középfokú oktatási intézmények számát tekintve összességében kismértékű növekedés tapasztalható. A diákok létszámát tekintve a gimnáziumok és a szakközépiskolák tanulóinak a száma a legtöbb önkormányzatnál valamelyest növekedést mutat, a szakiskolákban tanulóké inkább kisebb csökkenést, a speciális szakiskolákban tanulóké pedig ugyancsak emelkedést mutat.
- A szakiskolai képzéssel kapcsolatos tervek részben a munkaerő-piaci kapcsolódásra, részben a pedagógusok módszertani képzésére, részben pedig a szakképzést elősegítő együttműködési, integrációs folyamatokra vonatkoznak. A fenn-

tartók közül szinte mindenki ezek valamelyikében (vagy ezek kombinációjában) látja a szakiskolai képzés megújításának a lehetőségét.

- A Szakiskolai Fejlesztési Program aláírása előtt a fenntartók többsége részletesen, kisebb része pedig legalább főbb vonalaiban tájékozódott a programmal és az abban foglalt kötelezettségekkel kapcsolatban. A támogatási döntés meghozatalát elsősorban a program révén várható módszertani fejlesztések segítették, de a nemzetközi munkaerő-piaci követelmények, illetve az eszközfejlesztés lehetőségei is nagy súllyal estek latba.
- A vizsgált 27 fenntartó közül ketten nem tudtak válaszolni arra a kérdésre, hogy milyen kötelezettségeket vállaltak a Szakiskolai Fejlesztési Program aláírásakor, 10-en pedig egyszerűen úgy válaszoltak, hogy azt, ami a szerződésben benne volt.
- A fenntartók többsége ismeri a Program alapvető céljait, a legfontosabbnak a tartalmi, módszertani fejlesztést, a továbbképzéseket és a tapasztalatszerét tartják. Jelenleg legtöbben a Program pozitívumainak a korszerű tananyagokat és a pedagógusok hozzáállását tartják, a negatívumok között a késedelmes programindítást és a szervezhetlenséget említették a legtöbben.
- A „D1” komponens képzéseinek értékelése minden szempontból igen kedvező volt, s ezen belül is kiemelkedően jó osztályzatot kapott az elhelyezés, a képzések körülményei. Az önkormányzatok munkatársai úgy vélik, hogy összességében hasznos volt számukra a képzésen való részvétel, figyelembe véve a ráfordított időt, energiát, többségükben nagyon hasznosnak vélik azokat. A képzéseken részt vevők tapasztalataikat jellemzően megosztják munkatársaikkal, illetve az önkormányzathoz tartozó más oktatási intézmények vezetőivel.
- A Szakiskolai Fejlesztési Programmal kapcsolatban megismert kedvezőnek mondható vélemények és tapasztalatok egyfajta összegzéseként tekinthető az a vélekedés, miszerint a megkérdezett 27 fenntartó közül 22-en támogatnák a program elterjesztését a többi intézményben is, s mindössze ketten válaszoltak nemlegesen.

A Szakiskolai Fejlesztési Program helyzetértékelő monitoring-vizsgálati eredményeinek összegzése

A Program céljaival, alapvető tevékenységeivel minden megkérdezett intézményvezető, illetve a tanárok, oktatók és intézményfenntartók döntő többsége tisztában van. A programtól elsősorban a módszertani megújulást, a tantárgyi tartalmak korszerűsítését, továbbképzéseket és eszközfejlesztést várják. Az intézményvezetők körében az iskola vonzerejének növelése is hangsúlyozottabban megjelent, de minden kérdezett a lemorzsolódás csökkentését is fontos célként említette. A Program céljai között ugyanakkor nem kapott kellő hangsúlyt a szakmunkások elhelyezkedési esélyeinek növelése, az intézmények munkatársainak megítélése szerint. Az intézményvezetők és a tanárok

elsősorban magára a szakképzés folyamatára fókuszálnak, kevésbé munkaerő-piaci eredményességére.

Mind a tanárok, mind az intézményvezetők alapvetően lojálisak a Programhoz, a megfogalmazott kritikák ellenére a közepesenél nagyobb mértékben elégedettek a Program egészével. A vezetők döntő többsége elkötelezett a változásokkal kapcsolatban; a tanárok, oktatók valamivel több mint fele nyitott a változások iránt, bár passzívan szemléli azokat; a többiek viszont aktívan hozzájárulnak a változásokhoz intézményi szinten.

A vezetők és a tanárok azokról a komponensekről és projektekről rendelkeznek kevés információval, amelyek fejlesztései még nem érték el az intézmények szintjét, így természetesen ezek késlekedésére hívták fel a figyelmet.

A Programról a leginformáltabbak az intézményvezetők és az elméleti tárgyakat oktató tanárok, valamint a fenntartók; kevésbé informáltak a gyakorlati oktatók, az iskolák külső gyakorlati helyei, a munkaadók és a diákok maguk; a legkevésbé informáltak a szülők. Annak ellenére, hogy sok kérdezett nem tudott a Programról konkrétumokat, mégis támogatja azt, főként a Program fejlesztési céljai miatt, ami azt mutatja, hogy a program a célcsoportokat érintő problémákra keres megoldásokat.

A Program komponenseivel, projektjeivel és tevékenységeivel kapcsolatos elégedettség a célcsoportokkal való kapcsolat, a számukra nyújtott információk és az aktivitás mértékével egyenes arányú. A legelégedettebbek az érintettek a továbbképzésekkel, az eszközbeszerzésekkel, a „D1” és „D2” komponenssel és az informatika projekttel (hiszen ennek keretében kaptak informatikai eszközöket, illetve más területen is hasznos ECDL-vizsgát tehettek). A legtöbb kritikát a tartalomfejlesztés kapta, illetve azok a komponensek és projektek, amelyek eredményei még nem jelentek meg az intézményekben.

A vezetők hét további területet említettek, ahol az iskolák döntő többségének változtatnia kellene, de ezeken a területeken történő javítási folyamatokat a Program még egyáltalán nem, vagy csak kismértékben segítette: minőségmenedzsment, külső kapcsolatok, PR javítása, iskolán belüli információáramlás javítása, hátrányos helyzetű diákok felzárkóztatása, szülői, munkaadói elvárásoknak való jobb megfelelés, külső szakmai kapcsolatok javítása.

A Program eddigi hiányosságai, megvalósításának akadályai között a tanárok első helyen az információhiányt, ezt követő gyakorisággal a segédanyagok hiányát, illetve a továbbképzéseken tanult módszerek tanórai alkalmazhatóságának nehézségeit említették. A gyakorlati oktatók leggyakrabban a tananyagfejlesztést hozták fel negatív példaként.

A programvégrehajtás félidejében a Program legfontosabb hatását az intézményvezetők az eszközfejlesztésben és a tanárok, oktatók módszertani felkészítésében látják. A tanárok, oktatók fele úgy vélekedik, hogy nőtt az iskolában az oktatás színvonala a Program bevezetése óta.

Ugyanakkor a mindennapi tanítási gyakorlatban a kooperatív módszereket, a projekt módszer elemeit még kevés tanár használja rendszeresen. A mindennapi munka során számítógépet használó tanárok, oktatók aránya nem éri el az egyötödöt. Öneretkeelésükben a tanárok, oktatók a közepesnél nagyobb mértékben elégedettek nevelési, oktatási, és úgynevezett szociális (családdal való kapcsolattartás, diákokra való személyes odafigyelés) tevékenységük eredményességével. Az okok között a már sokszor megfogalmazott motivátlanság mellett (amit egyébként a diákok magukról is elmondtak) a szociális körülményeket és azokat az okokat említették a tanárok, amely hátrányok kompenzálására létrejött maga a fejlesztési program.

A hátrányok mértékét jól szemléltetik az adatok: az ún. SZFP-s osztályokba járó diákok egynegyede képes ma is önállóan tanulni, a diákok fele alacsony szociális intelligenciával rendelkezik, jelentős arányuk elsősorban elkerülő, negatív hatásokra tanul, háromötödük kudarcos: félélvkor vagy év végén már bukott valamilyen tantárgyból. Ugyanakkor a 11. osztályosok háromnegyede szeretne érettségét is szerezni, a szülők majdnem fele szeretné, ha gyermekéből vállalkozó lenne. A diákok a tanulás gyakorlati hasznát felismerték, a legerősebb tanulás iránti pozitív attitűdjük a továbbtanulás lehetősége.

A külső gyakorlati helyek vezetői szerint a frissen végzett szakmunkások leginkább az átképezhetőségben, tanulékonyágban, a számítógépes ismeretek és a nyelvtudás terén jobbak, mint a régebben végzetek (ennek ellenére a munkaadók töredéke elégedett csak ezekből a szempontokból a frissen végzetekkel). A frissen végzett szakmunkásokkal kapcsolatos negatív tapasztalatok között hangsúlyosan szerepelt a széles szakmai alapismeretek hiánya, s csaknem ugyanennyien az önálló munkavégzésre való alkalmatlanságot, illetve a speciális szakmai fortélyok nem ismeretét is megemlítették.

A Program eredményességét, hatásosságát a diákok, végzett szakmunkások fenti megítélésében, jellemzőiben, illetve a lemorzsolódási, bukási arányokban történő elmozdulással is tudjuk majd mérni a Program zárásakor, de leginkább az azt követő tanévekben. Az elmozdulást leginkább segítő tényező az lehet, ha a Program egyik legfontosabb módszertani innovációja: a kooperációs technikák, illetve az önálló tanulást segítő módszerek elsajátítása és működtetése a tantestületek széles körében elterjed. A közoktatás és szakképzés ugyan felülről irányított, de az oktatás mint nagy alrendszer nem tudja olyan ütemben követni a változásokat, mint amilyen ütemet diktálna az oktatásirányítás. Ugyanakkor a fejlesztési irányok kijelölésén, a pénzügyi és szakmai támogatásokon felül az oktatásirányítás az intézményekkel történő kommunikációjának stílusával, partnerségi szemléletével is komoly befolyást tud gyakorolni a szakképzési alrendszerre, így az intézményekre is.

A Program hatékonyságának jó mutatója lesz a végzett diákok elhelyezkedése, továbbtanulási, munkavállalási jellemzője is. A Program fejlesztéseinek eddigi szakaszaiban természetesen inkább a szakképzés folyamatainak megújítására került a hangsúly, miközben ez csupán eszköz a kimenetek, a munkaerő-piaci megfelelés biztosítása érdekében. A Program további szakaszaiban érdemes az intézményeket segíteni a gazda-

sági szereplőkkel való tudatos együttműködésben, főként a gyakorlati képzés gazdaságba történő kihelyezése érdekében (a 11. osztályos diákok egyharmada tölti gyakorlatát gazdálkodó cégnél, egyötödük itt is, ott is, 47%-uk csak iskolai tanműhelyben tanul gyakorlati ismereteket).

A Program megvalósításának háttérét biztosító szerződéses kötelezettségekről a fenntartók háromötöde mondta, hogy biztosítja a feltételeket. Az intézmények jelzései is ezt támasztják alá, a fenntartók mintegy egynegyede nem, vagy csak részben biztosítja az órakedvezményeket, útiköltség-hozzájárulásokat.

A Program egyik lényeges elemének, a módszertani megújulás eredményes bevezetésének egyik legfontosabb akadálya a csoportbontások finanszírozásának megoldatlansága.

Főként a vezetők, de a tanárok is nagyra értékelték a „D” komponens tevékenységét, a képzéseket és az intézményfejlesztési terveket hasznosnak ítélték. Ugyanakkor a Program eredményeinek sikeres intézményi szintű bevezetését és fenntartását gátolhatja, hogy *a vezetők gyengének tartják az intézményekben meglévő kontrollmechanizmusokat, a tanárok pedig az intézményben dolgozó fejlesztő csoportokat, egyéneket elszigeteltnek látják.*

A Program egészére elmondható, hogy az információáramlás, az egyes szereplők együttműködése, a visszajelzések beépítése a Program szakmai és vezetési feladatainak tervezésébe, kivitelezésébe további fejlesztést igényel. A vezetési feladatok közül az intézményvezetők részéről leginkább a törekvés tudatos az intézmény közösségként, egységként való működtetésére, illetve az átlátható, intézményszerű működés biztosítására (pontos feladatmeghatározások, szerepek és hatáskörök kijelölése), amely alapja a folyamatos, megbízható és rutinszerű mindennapi munkának. A vezetői feladatok közül a legkevésbé átgondolt és tudatos az egyéni ösztönzés, az egyéni célok és az intézmény céljainak összehangolása, az intézményi célok belső kommunikációval történő világossá tétele, az innovációk segítése megfelelő munkaütemezéssel. A „B” komponens munkája eredményességének, és az egész program koherenciájának komoly gátat szabhat a gyakorlati oktatók alulinformáltsága: a folyamatokat, a döntéshozatalt nem látják át, elszigetelten működnek, úgy érzékelik (hasonlóan a vezetőkhez és a tanárokhoz), hogy rosszul tervezett, ütemezett feladatokat látnak el, ugyanakkor nem látják, hogy a tantestület más munkacsoportjai mivel foglalkoznak.

Lényeges kérdés tehát, hogy a mindennapi rutinszerű intézményes működésbe hogyan sikerül beilleszteni a Program tartalmi, módszertani fejlesztési eredményeit. Illetve, hogy sikerül-e eredményesebb munkaszervezéssel, hatékonyabb kommunikációval aktivizálni a tantestületek nyitott, ám eddig passzív tagjait.